

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
Кафедра хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання

Цзінь Цзюньбао

**ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МАЙБУТНІХ СПІВАКІВ У
ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ М. Б. Петренко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри хорового диригування,
вокалу та методики музичного навчання

« ____ » _____ 2020 року

Виконавець

_____ Цзінь Цзюньбао

« ____ » _____ 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МАЙБУТНІХ СПІВАКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	7
1.1. Сутність та компонентна структура мотивації учіння у контексті фахової підготовки майбутніх співаків.....	7
1.2. Педагогічний досвід формування мотивації учіння майбутніх співаків...	20
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МАЙБУТНІХ СПІВАКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	35
2.1. Критеріальний апарат та діагностика стану сформованості мотивації учіння майбутніх співаків.....	35
2.2. Методичний інструментарій (методи та прийоми) формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки	50
Висновки до розділу 2	61
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. У реаліях нестабільності, непередбачуваності, динамічності соціально-економічного життя постає проблема модернізації системи вищої освіти, зміщення акцентів з компетентнісного напрямку навчання на саморозвиток, самоактуалізацію та самореалізацію особистості. В даному контексті особливого значення набуває проблема розвитку мотивації учіння майбутніх співаків у вищих мистецько-педагогічного спрямування, адже мотивація є фактором спонукання, активізації здійснення діяльності та фактором особистого прийняття значущості здійснюваних дій. Саме мотивація забезпечує ефективність освітньої діяльності, зокрема ступінь залученості студентів до навчальної діяльності, їх академічні досягнення, спрямованість на майбутній професійний успіх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мотивації є вельми розробленою категорією в психологічній науці, зокрема в таких ракурсах: мотивація як рушій усіх діяльнісних проявів людини (В. Крутецький, О. Леонт'єв, Б. Ломов, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Н. Тализіна та ін.), мотивація як фактор самоорганізації та самоактуалізації особистості (Л. Божович, М. Боришевський, В. Ключко, В. Ковальов, Г. Костюк, С. Максименко, П. М'ясоїд, Л. Сердюк та ін.); мотивація як соціологічна категорія психології (В. Андрієвська, В. Климчук, О. Кляпець, О. Кочубейник, К. Черемних та ін.).

Не менш дослідженою є сфера мотивації у педагогічній науці. Так, проблемою вмотивованості учіння дітей шкільного віку ретельно займалися Л. Божович, Л. Дзюбко, Б. Додонов, А. Маркова, М. Матюхіна, Т. Патирко, О. Савченко та ін., розглядом змістовних аспектів учіння студентства різних спеціальностей опікувалися В. Галузьяк, Е. Горбунь, Л. Жданюк, М. Молочко, Є. Фролова, О. Мороз, О. Падалка та ін.

Дослідженню мотиваційного компонента навчальної діяльності майбутніх співаків та вивченню шляхів його формування присвячені роботи

В. Антонюк, Л. Василенко, Б. Гнидь, Гу Юй Мей, Р. Лоцмана, Ма Ге Шунь, О. Маруфенко, Л. Прохорової, О. Прядко, С. Сквирського, Г Стасько, О. Стахевича, Сюй Дин Чжун, Т. Ткаченко, У Лин Фень, Ян Хун Нянь та ін. Так, В. Антонюк досліджувала мотиви фахового вибору майбутніх артистів-вокалістів, Л. Василенко розглядала спонуки гедоністичного навчання майбутніх співаків, Чжу Цзюньцяо опікувалась розглядом проблем мотиваційної сфери майбутніх учителів музики в аспекті становлення їх вокальної культури, а Цзінь Нань – в ракурсі методичного забезпечення вокального навчання студентів КНР.

Але, не зважаючи на великий обсяг досліджень за проблемою становлення вокаліста-фахівця, питання системного формування його мотиваційної сфери як суб'єкта учіння залишається відкритим. У контексті зазначеного актуальною є тема нашого дослідження: **«Формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити методичний інструментарій (методи та прийоми) формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження**:

- на основі аналізу літературних першоджерел конкретизувати сутність та компонентну структуру мотивації учіння у контексті фахової підготовки майбутніх співаків;
- вивчити педагогічний досвід формування мотивації учіння майбутніх співаків;
- визначити критерії та показники сформованості мотивації учіння майбутніх співаків та схарактеризувати їх рівневу відповідність;
- розробити методичний інструментарій (методи та прийоми) формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки.

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх співаків.

Предмет дослідження – методичний інструментарій (методи та прийоми) формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань застосовано такі **методи дослідження**: *теоретичні* (системно-структурний аналіз, порівняння та узагальнення праць з філософії, психології, педагогіки, соціології, музичної педагогіки, мистецтвознавства; навчальних програм, підручників, посібників, педагогічного та музично-педагогічного досвіду – для визначення теоретичних основ і стану розробленості проблеми формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки; *структурно-функціональний аналіз, конкретизація, систематизація та синтез* – для розроблення методичного інструментарію (визначення педагогічних умов, методів та прийомів) формування мотивації учіння майбутніх співаків; *емпіричні* (діагностичні – бесіди, анкетування, педагогічне спостереження, опитування, аналіз концертних виступів студентів, експертна оцінка – для визначення сформованості мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки).

Наукова новизна одержаних результатів.

Уперше: обґрунтовано критерії та показники сформованості досліджуваного феномена; конкретизовано сутність та компонентну структуру мотивації учіння у контексті фахової підготовки майбутніх співаків.

Уточнено: зміст ключових понять дослідження: «мотив», «мотивація», «учіння», «мотивація учіння», «мотивація учіння майбутніх співаків».

Удосконалено: методичний інструментарій (педагогічні умови, методи та прийоми) формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки.

Подальшого розвитку набули: наукові погляди на удосконалення системи мотиваційного підкріплення вокальної підготовки студентів педагогічних університетів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці методичного інструментарію (педагогічні умови, методи та прийоми) формування мотивації учіння майбутніх артистів-вокалістів; підвищенні

результативності занять з фаху (спів), постановки голосу, камерного солоспіву, вокального ансамблю за рахунок вмотивованості навчального процесу. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами вишів мистецького спрямування, музичних і педагогічних училищ; учителями загальноосвітніх шкіл, керівниками вокальних ансамблів, артистами-вокалістами.

Апробація результатів та публікації. Положення і висновки магістерської роботи були обговорені та здобули позитивну оцінку на II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми мистецько-педагогічної освіти: здобутки, реалії та перспективи» (6-7 травня 2020 р., м. Суми; Студентській науковій онлайн-конференції «Дні науки-2020» (22 жовтня 2020 р.).

Основні теоретичні положення та результати дослідження висвітлено у 2 публікаціях: Петренко М. Б., Цзінь Цзюньбао. Мотивація учіння майбутніх співаків як психолого-педагогічна проблема // Мистецькі пошуки: збірник наукових праць. Випуск 12. Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. С. 95-99; Цзінь Цзюньбао. Критерії та показники сформованості мотивації учіння майбутніх співаків // Дні науки – 2020 : матеріали студентської наукової онлайн-конференції, 22 жовтня 2020 року, м. Суми,. Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. С. 57-59.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (50 найменувань) та 2 додатків. Загальний обсяг роботи становить 76 сторінок, основний зміст викладено на 66 сторінках.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МАЙБУТНІХ СПІВАКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Сутність та компонентна структура мотивації учіння у контексті фахової підготовки майбутніх співаків

Як відомо, всі процеси життєдіяльності особистості, її поведінкова активність, рух до професійних звершень пов'язуються із наявністю деяких внутрішніх рушійних сил, тобто з мотивацією. Саме зазначений психічний ресурс є основою ефективного функціонування будь-якої учбової діяльності, зокрема і співацько-виконавської.

Тому створення цілісного «сценарію» феномена мотивації учіння майбутніх співаків спонукає до термінологічного аналізу таких понять: «мотив», «мотивація», «учіння», «мотивація учіння», «мотивація учіння майбутніх співаків».

Відомо, що наукові спроби пояснення витоків і сутності рушійних сил активності людини припадають на часи античного періоду. Відомі філософи тих часів – Платон і Аристотель розуміли людину як осередок вирішення вічного конфлікту між прагненням до високого, духовного і реаліями задоволення чуттєвих і нагальних матеріальних потреб. Головним інструментом вирішення таких вагань, на їх думку, міг бути лише розум. У подальшому, в еллінський період, науково-філософська думка щодо витоків мотивів носить плюралістичний характер: з одного боку надається пріоритет інтелектуальним операціям, а з іншого – чуттєвим (афектам). У добу Середньовіччя пріоритетними важелями виникнення устремлінь людини вважалися вольові зусилля, духовні інтенції особистості. В епоху Нової історії – періоду прориву в точних науках і створенні теорії знання, відбувається поширення ідей стосовно фізіологічно-рефлекторних чинників виникнення діяльнісних актів, тверджень про автономне співіснування вищих форм

«душевного» і тілесного. У ХІХ столітті причинно-наслідкові зв'язки активності людини детермінуються біологічною сутністю умовно-рефлекторної системи та необхідності адаптації до середовища. Тобто, пріоритет надавався тілесному, інстинктивному, пристосувальному [1, с. 74-76].

ХХ століття ознаменувалося новаціями у теоретико-методологічному обґрунтуванні та використанні терміну мотив. Стрімкий розвиток промисловості, торгівлі, рекламної сфери, освітньої галузі обумовив виникнення нових наукових схем мотивації – діяльнісної та соціально детермінованої.

Так, відомі психологи того часу – О. Леонтьєв, Б. Ломов, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Н. Талізїна та ін. сформулювали положення про взаємозалежність категорії діяльності і мотиваційної сфери людини. Вдало зазначене конкретизовано С. Рубінштейном. Він наголошував: «Діяльність людини – це досягнення цілі. Спочатку треба усвідомити ціль, урахувати умови, в яких діяльність буде здійснюватися. Співвідношення цілі і умов визначають задачу, вирішення якої здійснюється діями. Дія – це свідоме вирішення задачі. Джерелом діяльності є мотив. Мотив – спонукання до дії, переживання чогось особистісно-значимого для особистості у зв'язку з його потребами, установками тощо. Мотив – це відношення людини до задачі, цілі, обставин. Ці відношення і є стрижнем діяльності, психологічним змістом якої є також співвідношення цілі і засобів, задач і способів їх вирішення» [2, с. 151-152].

В. Крутецький також пов'язує діяльнісну активність з наявністю свідомих прагнень і визначає категорію діяльності як «активність людини, що спрямована на досягнення свідомо поставлених цілей, пов'язаних з задоволенням його потреб і інтересів» [3, с. 59]. В структурі її виокремлює наступні компоненти: ціль (то, заради чого діє людина), мотив (те, чому діє людина), і етапи [там само].

Цікавою є також позиція Б. Ломова, який у структурі діяльності виокремлює мотиви як суб'єктивні спонуки до діяльності, цілі, що моделюють

конкретну діяльність, визначають її характеристику і динаміку, способи дій людини [4].

Отже, можна констатувати, що у зазначених вище дослідженнях мотив співвідноситься із поняттям потреба. Сучасні науковці також зазначають, що саме потреба є поштовхом до активності, а мотив – до конкретної діяльності. Так, на думку С. Максименка, мотив – «це внутрішній рушій, що спонукає людину до діяльності» [5, с. 402-403], виникнення якого залежить від органічних та культурних потреб людини та народжених інтересів. Логічне підґрунтя такого взаємозв'язку пояснюється механізмом зближення потреби і предмета, який здатний її задовольнити у конкретній ситуації і перетворення її на мотив.

По-своєму пояснює дуалізм мотиву і потреби П. М'ясоїд. На її думку, у структурі діяльності, окрім мотиву і потреби, важливу організуючу функцію виконує мета та оригінальна складова свідомості – деякий особистісний смисл. Пояснює це тим, що витокami появи мотивів можуть бути як зовнішні чинники, так і внутрішні утворення-сили. І стверджує, що «предмет потреби, тобто мотив, і той, на який вона спрямована, як правило, не збігаються між собою» [6, с. 190-191].

Отже, логічним буде прийняття думки про те, що мотив є складним інтегрованим явищем, єдністю афективного і когнітивного. Когнітивне зберігає знання властивостей предмета задоволення актуальної потреби, а афективне – є станом внутрішнього ставлення до нього, відзеркалює емоційні доміанти особистості, показує на скільки предмет є привабливим для людини. Не менш важливим є прийняття положення про те, що мотив є особистісною і діяльною категорією, тісно пов'язаною з потребами, інтересами, ідеалами, цінностями, настановами, бажаннями, інстинктами тощо [7].

З аналізу вищезазначених літературних джерел можна констатувати розмаїтість думок щодо трактування поняття мотиву. Але можна об'єднати їх у три позиції, зокрема тлумачити мотив як:

- «спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і визначають її спрямованість;
- предмет, матеріальний чи ідеальний, визначає вибір спрямованості діяльності, заради якого вона і здійснюється;
- усвідомлювана причина, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості» [8, с. 256].

Отже, мотив є дуальним феноменом і розуміється нами як: фактор спонукання, активізації і спрямування здійснення діяльності і фактор смислоутворення – усвідомлення особистісно-значущого сенсу здійснюваних дій, тобто як особистісна і діяльна категорія.

Саме на мотивах базується мотивація і трактується як ширше поняття. Означений феномен висвітлюється у психолого-педагогічній науці у двоякому сенсі: він позначає номенклатуру чинників, що детермінують поведінку (як от: потреби, мета, цілі, сукупність мотивів, установки, наміри, прагнення тощо) та якісну характеристику процесу, що підсилює активність поведінки особистості на певному рівні.

У наукових працях та словниково-довідниковій літературі мотивація визначається як: «сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування» [9]; «сукупність усіх детермінант поведінки, внутрішніх і зовнішніх (стимули, потреби, ідеали, цінності тощо). Це свого роду родовий термін для позначення усіх динамічних і векторних змінних, які визначають поведінку людини» [1, с. 77]; «система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Як мотиви можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини» [10, с. 217]; «сукупність причин психологічного характеру (система мотивів), які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їхній початок, спрямованість і активність» [11, с. 87].

У контексті нашого дослідження визначаємо *мотивацію* як складну систему спонукань, що зумовлюють спрямування активності людини до

здійснення конкретних форм діяльності і погоджуємось з теорією самодетермінації, яка концентрує увагу саме на сукупності мотивах, що є в момент здійснення діяльності.

Саме мотивація є «пусковим механізмом» ефективного спілкування студента-вокаліста зі світом музичного мистецтва в умовах навчання у вищому педагогічному закладі, чинником, що забезпечує продуктивність його учіння.

Існує безліч та розмаїтість трактувань терміну учіння. У педагогічних наукових працях він розглядається по-різному, а саме: «цілеспрямований процес засвоєння учнями знань, оволодіння уміннями й навичками; ...оволодіння різноманітним суспільним досвідом в його узагальненому вигляді» [10, с. 341-342], «діяльність учня з організації умов, які забезпечують засвоєння ним змісту освіти» [12, с. 91], «система пізнавальних дій, спрямованих на розв'язання навчально-виховних завдань, результатом чого є набуття системи знань, опанування уміннями і навичками; процес (точніше, співпроцес) набуття і закріплення способів діяльності індивіда, результатом якого є досвід, виникають нові форми поведінки і діяльності; діяльність учня (студента) щодо оволодіння соціальним досвідом і розвитку якостей, необхідних для виконання соціальних функцій і розв'язання задач» [11, с. 89].

Важливим для нас є усвідомлення того, що учіння є виявленням активності того, хто навчається (учень, студент тощо); є процесом усвідомленого, цілеспрямованого та відповідального набуття суб'єктом учіння сукупності знань, умінь і навичок, досвіду актуальної діяльності. У результаті здійснення такої діяльності набуваються конче важливі особисті якості – здатність до саморегуляції, самооцінки, самоконтролю, саморозвитку, вольові якості.

Аналіз вказаної вище літератури дозволив у контексті нашого наукового пошуку визначити *мотивацію учіння* як «складну систему спонукань, що зумовлюють спрямування активності індивіда на отримання, перетворення та збереження нового досвіду (знань, умінь, способів дій, вражень, уподобань)» [13, с. 528]. Будучи невід'ємним компонентом учіння, мотивація забезпечує

ефективність освітньої діяльності майбутніх співаків. Ступінь залученості студентів-вокалістів до навчальної діяльності, їх академічні досягнення, спрямованість на майбутній професійний успіх – це «коріння», що живлять їх бажання вчитися, самореалізовуватися як фахівці.

Учбова діяльність студентів стимулюється цілою системою різноманітних мотивів, які мають певну ієрархічну структуру. Існує багато класифікацій відповідних мотивів. Дуже поширеною є класифікація мотивів на соціальні та пізнавальні, де перші обумовлюються соціальним контекстом життєдіяльності індивідів, а другі – пов'язані зі змістовним наповненням і специфікою їх учбової діяльності.

Так, цікавим є структурування мотиваційної сфери Л. Божович. Вона вирізняє два види мотивів, зокрема: *пізнавальні мотиви* (інтереси пізнання особистості; потреби, які актуалізують інтелектуальну активність учнів, усвідомлення необхідності оволодіння новим тезаурусом, уміннями та навичками) та *соціальні мотиви* (потреби взаємодії та спілкування з людьми в соціумі, у їх оцінній діяльності та схваленні; бажання зайняти провідні позиції в системі суспільних відносин). Отже, зазначені обидва види мотивів тісно взаємопов'язані та складають органічну систему спонукань індивіда до навчальної діяльності [14].

А. Маркова також подає розгорнуту характеристику мотиваційної сфери, у змісті якої вирізняє соціальні і пізнавальні мотиви. Показовим є те, що авторка здійснює рівневу їх характеристику. Так, серед *пізнавальних мотивів* вирізняє широкі навчальні (спрямовані на засвоєння оновленого тезаурусу), навчально-пізнавальні (спрямовані на оволодіння способами одержання і перетворення знань), а також мотиви самоосвіти (спрямовані на пізнання нового, невідомого; вдосконалення способів здобуття знань). Серед *соціальних мотивів* вирізняє такі: широкі соціальні (усвідомлення необхідності отримувати знання, щоб бути корисним суспільству; почуття відповідальності за якість самоосвіти); позиційні або вузько соціальні (прагнення провідних позицій у взаєминах з оточуючими, бажання отримати похвалу та високу

оцінку); мотиви соціального співробітництва (прагнення активної взаємодії та співробітництва під час учіння) [15].

В інших класифікаціях мотиви учіння поділяються також на дві групи: *внутрішні і зовнішні*. Внутрішні змістовно пов'язані з процесом і результатами учіння, а до зовнішніх відносяться мотиви, прямо не пов'язані з процесом і результатом учбової діяльності.

Так, Б. І. Додонов запропонував таку кореляцію співвідношення різних мотивів у детермінації діяльності, зокрема і учбової: «1) задоволення від самого процесу діяльності; 2) прямий результат діяльності (засвоєння знань та ін.); 3) винагорода за діяльність (стипендія, слава, престиж та ін.); 4) уникнення санкцій, що загрожують у випадку ухилення від діяльності або недобросовісного її виконання» [16]. За своїм змістом перша і друга пари названих мотивів співвідносяться з внутрішньою і зовнішньою формами мотивації.

Розглянуті класифікації мотивів відображують у більшій мірі спонуки учбової діяльності школярів. Тому звернемось до наукових розробок з питань мотивації учіння студентства.

Важливим є урахування того факту, що процес учіння здобувачів вищої освіти відрізняється від відповідної діяльності школярів і сформованих фахівців. У школярів головне завдання – оволодіти знаннями, а у професіоналів – високомайстерне практичне виконання своїх професійних функцій. У студентства ж учбова діяльність має професійне спрямування, звернена на отримання специфічних фахових компетенцій. Тому у структурі мотиваційної сфери студента, на думку науковців, вагоме місце посідають так звані професійні мотиви як різновид пізнавальної мотивації, зокрема мотиви самоосвіти і самовиховання, інтерес до майбутньої роботи, інтерес до самого процесу опанування обраної професії, потреба у професійному самоствердженні тощо [17, с. 282].

У наукових колах існують різні точки зору на співвідношення і питому вагу професійних і пізнавальних мотивів учіння студентів. Так, є три заявлені

позиції: акцентування на професійні мотиви знижує результати пізнавальної діяльності; необхідно «педалювати» на професійні мотиви учіння студентів, бо само вони є провідними; саме синтез, тісний зв'язок пізнавальних і професійних мотивів забезпечить найбільшу ефективність учбової діяльності студентів [18].

Отже, аналіз вищезазначеного наукового масиву дозволив нам обрати орієнтири у структуруванні досліджуваного явища. У межах нашої роботи доцільним вбачаємо дотримуватися структурування мотивів учіння студентів на соціальні і пізнавальні.

Центром нашого пошуку, головною «фігурою» вивчення є студент вищого педагогічного закладу, майбутній співак, артист-вокаліст. Тому необхідним вбачаємо розглянути специфічну музично-мотиваційну сферу учіння зазначеного здобувача вищої мистецької освіти, дослідити особливості його фахової підготовки.

Щоб з'ясувати зміст та складові фахової підготовки майбутнього співака, вдаємось до аналізу нормативних документів. Хочеться наголосити, що підготовка вокаліста-артиста є дворівневим ступеневим процесом. Перший, бакалаврський рівень вищої освіти здійснюється упродовж чотирьох років навчання, його змістове наповнення відображене у Освітньо-професійній програмі «Музичне мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [19], а другий – магістерський рівень набувається протягом одного року і шести місяців, відображується у програмі «Музичне мистецтво» другого (магістерського) рівня вищої освіти [20].

Дослідивши зазначені документи, можна констатувати, що фахова підготовка майбутнього співака є інтегральною системою навчання, базується на численній кількості предметів, є складним ієрархічним і багатокомпонентним процесом набуття професійно спрямованої системи знань, відповідних умінь та навичок. Згідно зазначених програм та навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів, фахова підготовка фахівців-вокалістів

здійснюється на заняттях циклу загальної підготовки, циклу професійної підготовки та циклу дисциплін за вибором студентів.

Майбутні співаки повинні опанувати наріжні положення циклу сучасних гуманітарних наук, зокрема: філософії, філософії мистецтва, психології, історії та культури України, української мови, іноземної мови. У циклі професійної підготовки повинні набути теоретичних знань і практичних умінь з таких предметів: основи виконавської інтерпретації, історії музичного виконавства, методики викладання фахових дисциплін, фаху, теорії музики, історії музики, аналізу музичних творів, гармонії, стильової гармонії, поліфонії, сольфеджіо, ансамблевого виконавства, основ сценічно-виконавської майстерності, методології наукових досліджень тощо. циклу дисциплін за вибором студентів. За власним вибором студенти-вокалісти можуть обрати предмети, які корелюють з їх професійними уподобаннями, наприклад: виконавська інтерпретація, камерний солоспів, хор, історія виконавства тощо [19; 20].

Основними складниками зазначеної підготовки співака-вокаліста можна визначити: на засадах від простого до більш складного визначення освітніх і розвиваючих завдань (логіко-когнітивних, слухових, моторно-рухових, емоційних, вокально-виконавських, творчо-інтерпретаційних тощо), спрямування навчання на самоактуалізацію, саморозвиток, здійснення інновацій у виконавській діяльності; забезпечення гуманістичного характеру навчального процесу; забезпечення синтезу технічного і художнього у виконавській діяльності, заглибленість у неосяжний світ вокальної музичної культури.

Необхідним також є зазначення якісних характеристик майбутнього фахівця-співака, становлення яких повинно відбуватися під час фахової підготовки. З-поміж них визначимо найбільш значущі: розвиненість музичного мислення, здатність до продукування власних інтерпретаційних виконавських рішень, сформованість ціннісних орієнтацій і музично-естетичного смаку, волевих якостей, артистизму, здатності до емпатії, надійності під час прилюдних виступів тощо.

Отже, можна констатувати складність, специфічність і змістову наповненість фахової підготовки майбутніх співаків. Цілком зрозуміло, що отримання зазначених вище результатів вокального навчання неможливо без особливого психічного ресурсу – мотиваційних чинників. Відповідно, можемо зробити висновок про те, що спонуки такої підготовки також є особливими. Підтвердженням сказаного є висновки науковців про обумовленість варіабельності мотивів учіння напрямом професійної підготовки студентів вишів, стратегією методичних орієнтирів в навчанні майбутніх спеціалістів, видом спрямованості на процес навчання (внутрішній або зовнішній) [21].

Отже, музично-мотиваційна сфера майбутніх співаків має певну специфіку. Зокрема, студенти-вокалісти під час учіння керуються як загальними пізнавальними мотивами, так і суто «музичними». Перелік загальних мотивів буде традиційним для студентів багатьох спеціальностей, наприклад: пізнавальний інтерес, прагнення утвердити себе в обраній професії, звичка бути законослухняним, бажання зайняти певну позицію в соціумі, одержувати схвалення близьких і знайомих, бажання соціальної захищеності, прагнення до змістовного спілкування, зацікавленість процесом здобуття нових знань, умінь і навичок тощо.

Номенклатура ж мотивів, пов'язаних зі специфікою і особливостями музичного мистецтва, зокрема вокально-виконавського, буде суттєво різнитися. Так, це можуть бути мотиви любові до музики взагалі і вокальної зокрема, потреба самовираження у вокально-сценічній діяльності, зацікавленість різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним), бажання опанувати цікавий вокальний репертуар, наслідувати особистості відомих співаків світового рівня тощо.

В аспекті сказаного, важливим буде аналіз наукових досліджень, які торкаються розвитку мотиваційної сфери майбутніх співаків. Так, звернемось до фундаментальної науково-методичної праці відомої співачки, педагога, науковця – В. Антонюк. У своєму підручнику «Вокальна педагогіка» авторка окреслює мотиви фахового вибору майбутніх співаків. Спираючись на свій

потужний практичний співацький досвід та теоретичну наукову базу, стверджує, що мотиваційна сфера співака і його емоційні здатності є синкретичним утворенням. На її думку, особливості емоційно-афективної поведінки фахівців-вокалістів корелюють з професійною діяльністю вокаліста. Цікавим є те, що авторка категорію мотивації трактує як культурологічне та експериментальне явище і виокремлює низку специфічних мотивів якісного набуття та довготривалого успішного функціонування у співацькій професії. Вони конкретизуються дослідницею так:

- «вроджений потяг до публічності;
- зорієнтованість на творчі досягнення;
- спрямованість на досягнення високих професійних результатів у молоді роки;
- прагнення творчого довголіття;
- прагнення емоційного задоволення та насолоди від співацького процесу;
- прагнення художнього результату творимого ними співослова» [22, с. 66-71].

Автори сучасних дисертаційних досліджень також не обходять увагою питання розвитку мотиваційної сфери майбутнього співака. Так, Чжу Цзюньцяо у структурі вокальної культури майбутнього вчителя музики вирізняє компонент, що виражає інтерес майбутніх учителів та їх захопленість вокальним фахом, цільову настанову на пізнання пісенного національного та світового вокального досвіду, професійно-співацьке самовдосконалення, бажання здійснювати просвітницьку діяльність у школі засобами вокального мистецтва.

Для ефективного формування вокальної культури майбутніх фахівців пропонує активно впливати на мотиваційну сферу респондентів, їх емоційність, зокрема стимулювати наявні мотиви (зазначені вище) та розвивати нові [24].

Конче важливим для набуття пропедевтичної компетентності магістрантів у процесі їх вокального навчання Ян Сяохан вважає вплив на

мотиваційну сферу. Мотиви, які забезпечать ефективну підготовку спеціалістів-вокалістів у окресленому напрямку, на думку автора, такі:

- відповідальне ставлення до мети та змісту учіння;
- потреба у самовдосконаленні;
- «ціннісно-потребове ставлення магістрантів до набуття майстерності викладання вокалу»;
- «сформованість мотивів іміджевого характеру» [25, с. 12].

Також у дисертаційній роботі Цзінь Нань щодо методичного забезпечення вокального навчання студентів КНР наголошується, що якість формування досліджуваного феномену залежить від сформованості мотиваційної сфери студентів, яка презентується єдністю мотивів, ціннісних орієнтацій, інтересів, цілей, потреб тощо. Важливим для контексту нашого дослідження є перелік відповідних виокремлених мотивів:

- «інтерес до музично-педагогічної діяльності;
- прагнення до фахового ствердження та саморозвитку;
- бажання вивчати вокальне мистецтво КНР та України» [26, с. 12].

У науковому дослідженні Лю Веньцзун, також спрямованому на формування вокальних здатностей учителів музики в загальноосвітніх закладах, достатню увагу приділено мотиваційній сфері майбутніх фахівців. Автором зазначається, що вагомим фактором успішності вокального навчання є розвиток мотиваційної сфери студентів. З-поміж корисних мотивів виділяє такі:

- «зацікавленість власною вокальною діяльністю;
- наявність ціннісних установок в оволодінні мистецтвом співу;
- інтерес до історико-стильового та жанрового пізнання вокальної музики» [27, с. 8].

Отже, теоретичне узагальнення наукових праць з питань досліджуваної проблеми надало можливість обрати робочі визначення мотиву, мотивації, учіння, мотивації учіння, мотивації учіння майбутніх співаків, які містять характеристики, що резонують з науковим базисом.

Поняття *мотив* ми розуміємо як внутрішнє суб'єктивне спонукання особистості до активності, тобто здійснення діяльності, пов'язаної із задоволенням конкретних потреб; а *мотивацію* – як складну систему спонукань, що обумовлюють спрямування активності особистості до здійснення конкретних різновидів діяльності. *Учіння* визначається нами як система цілеспрямованих пізнавальних дій учня (студента), направлених на отримання, переробку та збереження нового досвіду; а *мотивація учіння* – як складна система спонукань, що обумовлюють спрямування активності учня (студента) на отримання, переробку та збереження нового досвіду

Вищезазначене дало підстави визначити *мотивацію учіння майбутніх співаків* як складну систему спонукань, що обумовлюють спрямування активності студентів на отримання, переробку та збереження досвіду музичної співацької діяльності (сукупності спеціалізованих знань, умінь, навичок, емоційних вражень та ціннісних уподобань) та вирізнити такі складові її структури: *соціальні мотиви* (бажання отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання (стипендія, грамота, відзнака, позитивний відзив в офіційних соціальних мережах тощо); бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності; прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі; прагнення активної взаємодії та співробітництва під час навчання у виші; бажання продовжити сімейну традицію; бажання уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння) та *пізнавальні мотиви*: (любов до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема; інтерес до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу; інтерес до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва; прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії; усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху; задоволення від самовираження у процесі співу; зацікавленість різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним); бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу).

Означені уявлення про досліджувану категорію та його структуру є теоретичною базою для визначення логіки педагогічних дій, спрямованих на ефективне формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки.

1.2. Педагогічний досвід формування мотивації учіння майбутніх співаків

Окреслення логіки педагогічних дій, націлених на формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки вимагає врахування концептуальних положень психолого-педагогічної науки, досвіду практик музикантів-педагогів різної виконавської специфіки, вивчення вокально-педагогічного доробку минулого та сучасного.

Психолого-педагогічною наукою доведено, що основою навчального процесу, стрижнем набуття актуальних знань, умінь, навичок і практичного досвіду є інтереси і мотиви, тобто мотиваційна сфера. Саме це утворення відіграє роль рушія, «двигуна», а також і компенсаторного фактору ефективності навчального процесу професійного становлення студента.

Науковці стверджують, що управління формуванням мотиваційної сфери осіб, які навчаються, є вельми складним процесом: її не можна тренувати безпосередньо, а можна лише підвищувати, стимулювати, підсилювати, розвивати [4; 7; 14; 15].

Колектив науковців-педагогів (О. Мороз, О. Падалка, В. Сластьонін, Н. Філіпенко, В. Юрченко, С. Яшанов та ін.), авторів навчального посібника з питань організації і оптимізації навчального процесу у вишах педагогічного спрямування визначили ряд ефективних умов становлення позитивної мотивації учіння, зокрема:

- «усвідомлення ближніх (безпосередніх) і кінцевих (перспективних) цілей навчання;

- усвідомлення теоретичної практичної значущості знань, що засвоюються;

- емоційна форма викладу наукової інформації;
- нарощування змісту і новизни учбового матеріалу;
- професійна спрямованість учбової діяльності;
- вибір адекватних задач, які породжують інформаційно-пізнавальні суперечливості в самій структурі учбової діяльності;

- підтримання допитливості і «пізнавального» психологічного клімату в студентській академічній групі» [17, с. 285].

Також у психологічній науці наголошується, що розвиток мотивів навчання може йти такими двома шляхами:

- 1) через усвідомлення учнівською аудиторією соціальної значущості учіння;
- 2) через залучення у навчальну діяльність, яка повністю захоплює об'єкта учання.

У першому випадку головне завдання вчителя – довести до свідомості учня ті мотиви, які суспільно значущі і мають для них особистий сенс. Прикладом може бути актуалізація бажання отримувати високі оцінки як показника якості навчання. Учням необхідно допомогти усвідомити зв'язок адекватності оцінювання з рівнем актуальних знань, умінь і навичок. Це у свою чергу підсилить бажання досягати успіхів у навчанні, усвідомлювати соціальну і громадську значущість успішної освітньої діяльності.

У другому випадку, необхідно підвищити дієвість мотивів, які усвідомлюються учнями як необхідні, але не у достатній мірі актуалізуються у відповідній діяльності. Цей напрям формування мотиваційної сфери учнів пов'язаний з особливостями організації навчально-виховного процесу [28, с. 101-115].

Для контексту нашого дослідження корисним і доцільним буде звернення до літературних джерел, що торкаються розробок формування мотиваційної

сфери школярів. Вбачаємо можливість екстраполяції таких положень у практику учіння суб'єктів іншої вікової категорії, зокрема студентства.

Так, А. Маркова, Т. Матіс, А. Орлов обґрунтували цілісну програму формування мотивації учіння школярів. Так, вони рекомендують застосовувати такі прийоми формування мотивації учіння:

- створювати позитивну, приємну атмосферу як у всій школі, так і в конкретному класному колективі;
- залучати учнів у різні види колективної форми організації діяльності;
- застосовувати різні види співпраці з учнями;
- здійснювати допомогу учням не шляхом прямого втручання, а у формі опосередкованих впливів, ненав'язливих порад;
- спонукати учнів до самооцінки своїх навчальних результатів [29].

Окрім цього, на думку дослідників, становленню досліджуваного феномену сприятиме особлива подача навчального матеріалу (цікаві приклади, парадоксальні факти тощо), незвичайна форма подання інформації на уроці, що викликає здивування; емоційність і виразність мови вчителя; ігрові завдання, проведення уроку у формі дискусії; проведення виховних заходів, в ході яких наводяться приклади життєвих ситуацій, які нашоухують учнів на усвідомлення значущості навчання для подальшого життя; уміле застосування вчителем прийомів заохочення й осуду.

Наведені вище засоби, як вважають учені, «живлять» бажання особистості вчитися, «цементують» і «загартовують» суб'єкта учіння. У них вдосконалюються вміння оперування набутими знаннями, здатність застосування їх у змінних умовах, спроможність до самоконтролю та самооцінки, вдало здійснювати самостійну роботу.

Вчені наводять і приклади впливу вчителя задля зміцнення окремих сторін мотивації, зокрема такі:

- актуалізовувати сформовані у школярів позитивні мотиваційні установки, які треба всіляко зміцнювати і підтримувати;

- створювати сприятливі умов для появи нових мотиваційних установок (нових мотивів, цілей) і розвитку особистих якостей (стійкості, усвідомленості, дієвості й ін.);

- здійснювати корекцію хибних мотиваційних установок, добиватися зміни внутрішнього ставлення учня до своїх навчальних можливостей, бачити перспективи їх розвитку [там само].

Корисними для розвитку мотивації, на погляд авторів вказаної книги, є також запровадження різних видів завдань і вправ, наприклад:

- вправи, в яких пропонуються завдання, що завищують можливості учнів і тим самим спонукають пошук нових способів їх вирішення;

- вправи, що спонукають знаходження колективних рішень, активізують почуття взаємодопомоги і колективізму;

- вправи вільного вибору (виконати завдання творчо або репродуктивно, отримати користь тільки для себе, чи і для інших);

- вправи на вироблення адекватної самооцінки (здатність усвідомлення причин своїх успіхів, або невдач; вміння зняття тривожних станів з приводу поганих оцінок тощо) [29].

Щодо стимулювання здатності учнів до самооцінки, вчені пропонують дуже виважено застосовувати прийоми схвалення і заохочення. Необхідним вбачають дотримуватися певних нюансів: не застосовувати похвалу у тому випадку, коли завдання для учня є занадто легким; заохочувати і виявляти схвалення у випадку здійснення учнями складних завдань, тим самим зміцнювати їх віру у свої можливості. У відношенні до зазначених прийомів важливим вбачають акцентування не на наявні здібності, а на зусилля, які учень докладає для вирішення завдань.

Корисним також вбачаємо взяти до уваги поради педагогів щодо використання прийому порівняння успіхів. Правила запровадження його такі: необхідним є аналіз навчального розвитку кожного учня в онтогенезі (оцінюється міра розвитку окремого учня, міра його особистого розвитку); не

ставляться на одні й ті ж ваги здобутки сильних і слабких учнів, у результаті чого мобілізується активність учнів різного рівня досягнень [29].

Не менш актуальним для потреб нашої наукової роботи є матеріали з навчального видання «Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій», розробленого колективом харківських вчених-педагогів. У ньому також знаходимо корисний матеріал щодо шляхів формування мотивації учіння.

Автори-розробники пропонують використовувати такі рекомендації по створенню мотиваційних моментів:

- «використовувати різноманітні форми й методи організації роботи, що враховують суб'єктивний досвід учнів щодо теми, яка розглядається;
- створювати атмосферу зацікавленості кожного учня як у власній роботі, так і в роботі всього класного колективу;
- стимулювати учнів до використання різноманітних способів виконання завдань на уроці без побоювання помилитися, одержати неправильну відповідь;
- заохочувати прагнення учнів до самостійної роботи, аналізувати під час уроку різні способи виконання завдань, запропоновані дітьми, відзначати та підтримувати всі прояви діяльності, що сприяють досягненню учнями мети» [30, с. 118];
- створювати педагогічну ситуацію колективної взаємодії, що буде стимулювати виявлення у учнів ініціативи, творчих проявів та винахідливості (незалежно від ступеня підготовленості до заняття);
- по закінченню уроку визначати з учнями моменти, що актуалізували стан зацікавленості (сподобалось – не сподобалось) та з'ясувати те, щоб виконали ще і зробили якимось по-іншому;
- під час оцінювання результатів уроку надавати також якісні характеристики відповідей в аспекті їх самостійності, оригінальності, креативності тощо;
- надавати поради щодо раціональної і оптимальної організації самостійної навчальної роботи [30, с. 118];

Для досягнення необхідних результатів дослідники пропонують використовувати різноманітні методичні засоби, а саме: метод бесіди; метод створення проблемних ситуацій; творчі завдання; метод створення ситуації успіху, технологію «Мозкова атака», метод «Незакінчених речень», метод «Екстраполяції», пізнавальні ігри, прийоми роботи з текстом, ігрові ситуації [30, с. 118-125].

Не можна оминати і інші концептуальні підходи до шляхів забезпечення мотиваційного супроводу учбової діяльності. Серед них виокремлюємо технологію створення проблемних ситуацій (розробники – Т. Кудрявцев, М. Махмутов, В. Оконь та ін.). Проблемне навчання характеризується особливою організацією навчального процесу, «в основі якої лежить створення викладачем самостійної пошукової діяльності школярів із розв'язання навчальних проблем, у ході якої формується нове знання, вміння, навички та розвиваються здібності, активність, зацікавленість, ерудиція, творче мислення та інші особисто значущі якості» [30, с. 25].

Науковці зауважують на необхідності застосування проблемних методів для мотивування навчальної діяльності студентів, розробляють поняття «проблемна ситуація» і «методи проблемного навчання».

Так, проблемна ситуація характеризується станом виникнення інтелектуального утруднення учня, потребою у його розв'язанні. Такий стан речей актуалізує здобування нових знань, використання нових, незвичних способів діяльності [30, с. 25]. Невід'ємним засобом зазначеної ситуації є пізнавальний мотив, який виникає кожного разу під час здолання ситуативної потреби невідомого.

Цікавими для нас є методичні прийоми створення проблемних ситуацій, зокрема:

- актуалізація стану зіштовхування протиріч практичної роботи;
- співставлення різних точок зору на одну й ту ж проблему;
- здійснення порівнянь, співставлень, узагальнень, висновків у процесі роботи;

- постановка запитань, що стимулюють здійснення логічних операцій (узагальнення, конкретизації, аналізу);
- постановка проблемних завдань (частково-пошукових або дослідницьких);
- надання дослідницьких завдань, зокрема з похибками у даних;
- використання різних методів: проблемного викладу, евристичного, дослідницького та пошукового [30, с. 25].

Але попри практичної значущості заявленої технології, вона не може вважатися універсальною у забезпеченні вмотивованості професійного становлення студентів. Тому розглянемо і інші актуальні напрями становлення мотивації учіння.

Як було уже з'ясовано, у структурі мотивації учіння студентів вищів вагоме місце посідають професійні мотиви. Саме за рахунок усвідомлення значущості масиву отримуваних теоретико-практичних відомостей для професійного становлення, навчальна діяльність набуває для майбутніх фахівців особистісного сенсу. У руслі сказаного, значущим для формування мотивації учіння студентів вищих закладів освіти є використання ідей контекстного навчання.

Контекстне навчання, за твердженням А. Вербицького, – «це навчання, під час якого за допомогою усієї сукупності форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст професійної діяльності, відбувається трансформація учбової діяльності студента в професійну діяльність спеціаліста» [31, с. 32]. У результаті такого підходу підвищується пізнавальна активність студентів, навчальний матеріал сприймається як особистісно значущий, потребові спонуки трансформуються у реальні предметні контури майбутньої професійної роботи, учбові мотиви набувають якостей стійких і довготривалих.

Як зауважують розробники зазначеної технології навчання, моделювання майбутніх професійних ситуацій відбувається за рахунок таких взаємопов'язаних моделей:

- семіотичної (використання учбових текстів – завдань, лекційного матеріалу, матеріалу практичних задач);
- імітаційної (за рахунок створення ситуацій, наближених до умов майбутньої професійної діяльності);
- соціальної (створення навчальних проблемних ситуацій під час сумісної праці в інтерактивних групах) [32].

Базується на таких принципах:

- моделювання в учбовій діяльності змісту професійної роботи;
- використання проблемних ситуацій;
- принцип провідної ролі сумісного процесу;
- принцип спадковості традицій у нових педагогічних теоріях;
- принцип синкретизму навчання і виховання професіоналу.

Для досягнення цілей формування і закріплення професійних мотивів студентів будь-якого фахового спрямування корисним вбачається такий методичний інструментарій: проблемна лекція, різні види ігор (рольові, імітаційні, ділові тощо), аналіз професійних ситуацій, виробнича практика, створення і апробація наукових розробок тощо) [32].

Так як центром спрямування наших дослідницьких пошуків є майбутній співак-артист, студент інституту культури і мистецтв, доцільним буде звернення до матеріалів практичної спадщини науковців – музикантів-педагогів різної виконавської специфіки,

Так, М. Жижина, музикант-психолог, автор досліджень з питань становлення уваги музиканта-виконавця, значну частину своєї праці присвятила питанням розвитку уваги учнів музичних закладів середньої ланки освіти. На її думку, саме мотивація є фактором досягнення граничного зосередження учня на предметі музичної діяльності, важелем досягнення ним акме-ступеню індивідуального музично-виконавського розвитку. Авторка перелічує фактори становлення та живлення мотивації учіння молодих музикантів. Перелічимо ті, які на нашу думку, найбільш суголосні контексту

нашого наукового пошуку. Отже, на думку Жижині, формування мотивації учіння молодих музикантів-виконавців буде ефективним за умов:

- усвідомлення близьких мотивів (відзнака, схвалення, гарна висока оцінка);
- добору цікавого, емоційно привабливого для учня концертного репертуару;
- стимулювання образно-асоціативного досвіду учнів, впливу на його емоційно-чуттєву сферу під час опрацювання музичних зразків;
- захопленості музичним мистецтвом самого викладача, створення ним атмосфери емоційно-естетичного модуса на заняттях;
- залучення учнів до участі у театральних музичних виставах, або до інших видів колективної музичної творчості;
- урахування індивідуальних психологічних особливостей і рівня розвитку музичних здібностей учнів;
- розвитку мотивів професійного спрямування;
- маніпулювання музичним репертуаром (відкладання тих творів, що набридли; опанування музичних зразків підвищеної складності);
- відвідування концертів ровесників чи відомих музикантів;
- збереження оптимального рівня інтенсивності мотивації занять музичним мистецтвом;
- зацікавленості в досягненні довгострокових цілей музичних занять;
- самоаналізу причин позитивного і негативного музично-виконавського концертного досвіду [34, с. 36-44].

Не менш корисними для наших наукових пошуків є дослідницькі надбання відомого науковця, музиканта-педагога Г. Падалки. Вона є автором і розробником концептуальних підходів та принципів професійного становлення учителів музичного мистецтва. Одним із важливих напрямків на цьому шляху є, за переконанням метра музичної педагогіки, формування професійної мотивації майбутніх фахівців музичного мистецтва. На її думку, «оволодіння професійною діяльністю залежить від характеру ставлення особистості до цієї

діяльності» [35, с. 38], тобто від сформованості значущих мотивів. Авторка є генератором креативних ідей щодо становлення професійної мотивації студентів, з-поміж них виокремлюємо такі:

- значущим є позитивний приклад діяльності освіченого та талановитого викладача;
- важливим важелем є наявність сформованої педагогічної культури вчителя, який «вільно орієнтується у різноманітті педагогічних явищ і фактів» [там само];
- необхідним є подолання хибних і викривлених суб'єктивних ставлень студентів до базових ідей психологічної і педагогічної науки;
- актуальним є створення умов, які б «забезпечували глибокий науковий рівень, логічну аргументацію педагогічних ідей; позитивне до них ставлення, готовність застосовувати їх в роботі» [35, с. 39];
- корисним є застосування прийому підкріплення педагогічних фактів реальними прикладами із шкільного життя;
- важливим вбачається використання прийому «засвоєння досвіду професійного середовища» (актуалізується шляхом ознайомлення студентів з мемуарною чи публіцистичною літературою щодо особистого та педагогічного онтогенезу відомих метрів музики);
- необхідним є впровадження різних форм оцінювання здобутків учбової професійно-спрямованої діяльності здобувачів вищої освіти (наприклад, за результатами проведення всіляких конкурсів);
- актуальним є орієнтація науково-дослідницьких студентських розробок на проблеми майбутнього фаху [35, с. 39-41].

Звернемось тепер до здобутків фахівців-вокалістів з досліджуваної нами проблеми. У науково-педагогічних працях В. Антонюк черпаємо безцінний досвід становлення специфічного виду професійних мотивів артиста-вокаліста. Ще раз знаходимо підтвердження того, що мотив є афективно-когнітивним утворенням, зокрема у співаків формування мотивації невіддільно від їх афективно-емоційних станів, від урахування ступеню їх занурення у світ

музично-образної сфери. З цих позицій і витікають ідеї Антонюк щодо формування мотиваційних установок співаків на професійне довголіття та витривалість. На думку авторки, ефективне становлення мотивації навчання майбутніх співаків може відбуватись на основі:

- знаходження оптимуму співвідношення між «інтенсивністю професійної мотивації та реальними психоемоційними та психофізичними можливостями співака» [22, с. 67];

- встановлення психологічних стандартів оцінювання творчих досягнень співаків, які зорієнтовані на «якість виконання, особу (порівняно з попередніми результатами тієї ж особи), інших осіб (у порівнянні з досягненнями інших у ситуації змагання)» [там само, с. 68];

- уникнення невдач за рахунок ранньої профілізації вокаліста на соліста чи хориста-ансамбліста;

- формування голосотворчої системи з ціллю досягнення рівноваги психофізіологічних та психоемоційних компонентів, відчуття комфорту в співацькому апараті, досягнення стану «передчуття досконалого звука» [там само, с. 69];

- досягнення щирих емпатичних відносин між педагогом вокалу і студентом [22, с. 69-70].

Неймовірно актуальним для контексту нашої роботи вбачаємо дисертаційне дослідження Л. Василенко з питань удосконалення вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на гедоністичних засадах. Авторка обирає новаторський і суголосний освітнім потребам сучасності напрям оптимізації фахового становлення вокалістів-педагогів. Треба зауважити, що вся робота Василенко просякнута ідеями необхідності розвитку мотиваційної сфери співаків на засадах «отримання радості і задоволення від процесу як професійної підготовки, так і професійної діяльності» студентів – співаків [37, с. 1].

Найбільш ефективно, на думку автора, становлення мотиваційної сфери студентів відбувається за рахунок використання ідей аксіологізму. Це означає,

що «відбувається усвідомлення студентами ціннісної значущості гедоністичних переживань (задоволення, насолода, радість, інтерес, бажання, хотіння, захоплення, щастя тощо), які виступають критерієм вдоволення потреб студентів (у навчанні, самопізнанні, творчості, у досягненні психофізіологічної гармонії, у спілкуванні тощо), а також регулятором їхньої мотиваційної сфери» [37, с. 5].

Незаперечно корисним для нас буде вивчення і впровадження у своїй практичній роботі низки методів формування мотивації навчальної діяльності студентів, розроблених Л. Василенко, зокрема методів: «утворення естетичних установок шляхом встановлення вокально-еталонних орієнтирів», «стимулювання інтересу до вокальної діяльності шляхом застосування факторів здивування», «досягнення співацької свободи на основі акустичних адаптацій» та «методу досягнення усвідомленого ставлення до співочого голосоутворення на основі встановлення пізнавально-чуттєвої гармонії» [37, с. 25].

Отже, вивчення педагогічного досвіду дозволило виявити особливості формування мотивації учіння майбутніх співаків, які полягають у:

- забезпеченні усвідомлення близьких (відзнака, схвалення тощо) і довгострокових професійних цілей занять вокалом; теоретичної і практично-прикладної значущості масиву отримуваних знань;
- стимулюванні мотивів професійного спрямування;
- створенні атмосфери емоційно-естетичного та гедоністичного модуса на заняттях співом;
- досягненні щирих емпатичних відносин між педагогом вокалу і студентом;
- стимулюванні образно-асоціативного досвіду студентів-співаків, впливу на їх емоційно-чуттєву сферу під час опрацювання музичних зразків;
- добору цікавого, емоційно привабливого, суголосного естетичним уподобанням майбутнього співака концертного репертуару;
- здійсненні корекції хибних мотиваційних установок;

- збереженні оптимального рівня інтенсивності мотивації занять співом в ракурсі збереження рівноваги між професійними очікуваннями і реальними фізичними, психоемоційними можливостями співака;
- формуванні системи голосоутворення з ціллю досягнення відчуття комфорту в співацькому апараті;
- впровадженні нестандартних форм оцінювання творчих здобутків співаків;
- створенні проблемних ситуацій, ситуацій успіху; ситуацій, наближених до умов майбутньої професійної діяльності;
- використанні різноманітного методичного асортименту (методів, вправ, різних видів ігор, творчих завдань, апробації на виробничій педпрактиці, професійно спрямованих наукових розробок тощо).

Висновки до розділу 1

Теоретичне узагальнення літературних першоджерел з питань досліджуваної проблеми надало можливість обрати робочі визначення мотиву, мотивації, учіння, мотивації учіння, мотивації учіння майбутніх співаків, які містять характеристики, що резонують з науковим базисом.

Поняття *мотив* ми розуміємо як внутрішнє суб'єктивне спонукання особистості до активності, тобто здійснення діяльності, пов'язаної із задоволенням конкретних потреб; а *мотивацію* – як складну систему спонукань, що обумовлюють спрямування активності особистості до здійснення конкретних різновидів діяльності. *Учіння* визначається нами як система цілеспрямованих пізнавальних дій учня (студента), направлених на отримання, переробку та збереження нового досвіду; а *мотивація учіння* – як складна система спонукань, що обумовлюють спрямування активності учня (студента) на отримання, переробку та збереження нового досвіду

Вищезазначене дало підстави визначити *мотивацію учіння майбутніх співаків* як складну систему спонукань, що обумовлюють спрямування

активності студентів на отримання, переробку та збереження досвіду музичної співацької діяльності (сукупності спеціалізованих знань, умінь, навичок, емоційних вражень та ціннісних уподобань) та вирізнити такі складові її структури: *соціальні мотиви* (бажання отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання (стипендія, грамота, відзнака, позитивний відзив в офіційних соціальних мережах тощо); бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності; прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі; прагнення активної взаємодії та співробітництва під час навчання у виші; бажання продовжити сімейну традицію; бажання уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння) та *пізнавальні мотиви*: (любов до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема; інтерес до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу; інтерес до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва; прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії; усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху; задоволення від самовираження у процесі співу; зацікавленість різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним); бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу.

Вивчення педагогічного досвіду дозволило виявити особливості формування мотивації учіння майбутніх співаків, які полягають у:

- забезпеченні усвідомлення близьких (відзнака, схвалення тощо) і довгострокових професійних цілей занять вокалом; теоретичної і практично-прикладної значущості масиву отримуваних знань;
- стимулюванні мотивів професійного спрямування;
- створенні атмосфери емоційно-естетичного та гедоністичного модуса на заняттях співом;
- досягненні щирих емпатичних відносин між педагогом вокалу і студентом;

- стимулюванні образно-асоціативного досвіду студентів-співаків, впливу на їх емоційно-чуттєву сферу під час опрацювання музичних зразків;
- добору цікавого, емоційно привабливого, суголосного естетичним уподобанням майбутнього співака концертного репертуару;
- здійсненні корекції хибних мотиваційних установок;
- збереженні оптимального рівня інтенсивності мотивації занять співом в ракурсі збереження рівноваги між професійними очікуваннями і реальними фізичними, психоемоційними можливостями співака;
- формуванні системи голосоутворення з ціллю досягнення відчуття комфорту в співацькому апараті;
- впровадженні нестандартних форм оцінювання творчих здобутків співаків;
- створенні проблемних ситуацій, ситуацій успіху; ситуацій, наближених до умов майбутньої професійної діяльності;
- використанні різноманітного методичного асортименту (методів, вправ, різних видів ігор, творчих завдань, апробації на виробничій педпрактиці, професійно спрямованих наукових розробок тощо).

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МАЙБУТНІХ СПІВАКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Критеріальний апарат та діагностика стану сформованості мотивації учіння майбутніх співаків

Завданням даного параграфу є висвітлення організаційних та процесуальних засад здійснення діагностичного вимірювання стану сформованості мотивації учіння майбутніх співаків – студентів педагогічних вишів, здійсненого автором на базі Навчально-наукового інституту культури і мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Констатувальний експеримент охоплював 37 студентів-вокалістів першого бакалаврського і другого магістерського рівнів вищої освіти.

Визначення критеріального апарату базувалося на наукових положеннях щодо сутності понять «мотив», «мотивація», «учіння», «мотивація учіння», «мотивація учіння майбутніх співаків» [2; 4; 5; 6; 8; 9; 10; 21; 22], наукових працях щодо особливостей спонук учбової діяльності школярів [7; 14; 15; 16; 18; 29; 30; 38; 39], специфіки мотивації учбової діяльності студентів вищих закладів освіти [17; 18; 21; 31; 33], особливостей мотиваційної сфери музикантів-виконавців, зокрема співаків [22; 23; 24; 25; 26; 27; 37; 40; 41], особливостей фахової підготовки майбутніх співаків [19; 20].

Важливими також виявились наукові дослідження, в яких автори надають характеристику та параметри проявів мотивації учіння реципієнтів різних вікових груп.

Так, М. Кормишев, опікуючись проблемою вмотивованості учіння молодших школярів наголошує, що характеристики рівня сформованості даної якості можуть бути такими: «особистісна значущість навчальних мотивів, здатність учня до цілепокладання, позитивний характер відчутих у процесі учіння емоцій і наявність уміння вчитися» [38, с. 121].

Важливим є також усвідомлення і таких визначених науковцями характеристик мотивів: «модальність, сила як непереборне прагнення особистості, стійкість (наявність мотиву в основних видах навчальної діяльності)» [там само]. Необхідним, на думку дослідника є і урахування таких позицій:

- «сила мотиву оцінюється за глибиною усвідомлення й прийняття потреби та самого мотиву»;
- «стійкість – за збереженням мотиву на певний період часу» [38, с. 121];
- необхідним є аналіз характеру емоційних переживань учнів – позитивних переживань чи негативних [там само].

Корисними і цінними для нас є також наукові положення А. Маркової, яка дотримується класифікації мотивів учіння на пізнавальні (пов'язані зі змістовним боком навчальної діяльності) та соціальні (пов'язані з різними видами соціальної взаємодії школярів).

Авторка доводить, що зазначені різновиди мотивів різняться за своїми характеристиками. З-поміж них виокремлює змістовні і динамічні характеристики. До *змістовних* характеристик (пов'язані з характером учіння) відносить «усвідомленість, дієвість, ступінь домінування мотиву порівняно з іншими, самостійність виникнення і прояву мотиву, рівень усвідомлення мотиву, ступінь поширення спонукань на різновиди дій»; аморфність чи розмитість мотивів, широка локалізація одночасно з відсутністю глибини пізнавальних процесів.

До *динамічних* характеристик (пов'язані з фізіологічними і психологічними особливостями учнів) відносить «стійкість і емоційну забарвленість мотивів, позитивність і негативність мотивації, силу проявів мотивів тощо» [39].

Дієвим для нас є і ознайомлення з поглядами науковців щодо структуризації та характеристики критеріїв сформованості вмотивованості учбової діяльності студентів-вокалістів вищих закладів освіти.

Так, Чжу Цзюньцяо, для вимірювання успіхів у становленні вокальної культури майбутніх учителів, визначила критерії оцінювання вмотивованості даної діяльності, зокрема: «міра сформованості ціннісно-естетичних орієнтирів» та «міра емоційної вмотивованості» [24, с. 12].

Показники зазначених критеріїв відображували наявність бажання здійснювати навчальну діяльність по опануванню вокальних здатностей, здатність оцінювати пісенні здобутки та свої досягнення, наявність бажання самовдосконалення, ступінь емоційної залученості до співацької діяльності [24, с. 12].

А Хуан Чанхао у своїй дисертаційній роботі з питань вокального розвитку майбутніх музичних педагогів особливу увагу приділив критерію, якій відображав міру розвитку і характер прояву різновидів соціальних мотивів. Він конкретизувався як «міра соціально-громадської спрямованості вокального навчання студентів» з такими показниками: «усвідомлене прагнення студентів до участі в шефській та благодійній діяльності; активна позиція студента, бажання обговорити з колегами і педагогом нюанси виступу, зрозуміти причину можливих помилок та усунення їх; прагнення студентів до створення благодійних проектів» [40, с. 8].

Ще однією науковою роботою, що слугувала орієнтиром у визначенні критеріального апарату нашого пошуку, було дослідження докторського рівня Т. Ткаченко щодо формування вокально-звукової культури фахівців-музикантів загальноосвітнього профілю. Як відомо, будь-яка діяльність не відбуватиметься ефективно без сформованих до неї спонук. Так і дослідниця довела, що сформованість «інтеріоризованих професійних мотивів (творчий та пізнавальний інтерес, ціннісне ставлення до майбутньої професії) та норм і цінностей, на які вчитель музики орієнтується у своїй професійній діяльності» є базою ефективного здійснення вокально-музичної діяльності майбутніх педагогів музики, базою набуття ними вокально-звукової культури [41, с. 17].

На основі здійсненого аналізу літературних джерел та згідно розробленої нами структури досліджуваного феномену (*див. параграф 1.1*) було визначено

такі *критерії* сформованості мотивації учіння майбутніх співаків: *міра прояву соціальних мотивів учіння майбутніх співаків; міра прояву пізнавальних мотивів учіння майбутніх співаків.*

Відповідно до критеріїв було окреслено *показники*, що дозволяють конкретизувати властивості явища, що досліджується.

Критерій *міра прояву соціальних мотивів учіння майбутніх співаків* визначався такими *показниками*: наявність бажання отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання; наявність бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності; вираженість прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі; наявність прагнення активної взаємодії та співробітництва під час навчання у виші; наявність бажання продовжити сімейну традицію; стійкість прагнення уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння.

Показниками критерію *міра прояву пізнавальних мотивів учіння майбутніх співаків* виступили: наявність емоційно-захопленого ставлення до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема; стійкість інтересу до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу; стійкість інтересу до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва; наявність прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії; високий рівень усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху; прояв задоволення від самовираження у процесі співу; наявність зацікавленості різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним); наявність бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу.

Визначені критерії та показники сформованості мотивації учіння майбутніх співаків подаємо у таблиці 2.1.

Окреслені критерії та їх показники дозволяють виокремити три рівні сформованості досліджуваного феномену: – *низький, середній та високий.*

Система критеріїв та показників сформованості мотивації учіння майбутніх співаків

Критерії	Показники
Міра прояву <i>соціальних</i> мотивів учіння майбутніх співаків	<p>наявність бажання отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання</p> <p>наявність бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності</p> <p>вираженість прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі</p> <p>наявність прагнення активної взаємодії та співробітництва під час навчання у виші</p> <p>наявність бажання продовжити сімейну традицію</p> <p>стійкість прагнення уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння</p>
Міра прояву <i>пізнавальних</i> мотивів учіння майбутніх співаків	<p>наявність емоційно-захопленого ставлення до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема</p> <p>стійкість інтересу до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу</p> <p>стійкість інтересу до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва</p> <p>наявність прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії</p> <p>високий рівень усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху</p> <p>прояв задоволення від самовираження у процесі співу</p>

	наявність зацікавленості різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним)
	наявність бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу

Низький рівень (19%) відзначається аморфністю, ситуативністю, «розмитістю» та нестійкістю мотивів учіння. Мотиви малочисельні, в більшості – це соціальні мотиви (переважно уникнення неприємностей, позиційні, примусові, корисливі тощо). Превалює негативне, інертне ставлення студентів до вокального навчання. Вони характеризуються емоційною байдужістю, безініціативним ставленням до процесу учіння. У майбутніх співаків спостерігається брак бажання займатися різними видами вокального виконавства – сольним, ансамблевим та колективним співом. Вони мляві й малоактивні на заняттях з фахових дисциплін, розсіяні та неуважні. Спостерігається байдуже ставлення майбутніх співаків до майбутньої професії, невпевненість у своїх можливостях, відсутність усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху. Під час виконання відсутнє міміко-пластичне вираження, відчувається скутість співацького апарату. Пасивні й малоактивні під час занять, виконують тільки нормативні вимоги учіння, байдужі до домінування в колективі.

Отже, мотиви на даному рівні розвитку мають нестійкий характер, низьку дієвість. Учбова діяльність характеризується низькою пізнавальною активністю студентів-вокалістів.

Середній рівень (46%). Зміст мотиваційної сфери студентів-вокалістів має більш широку локалізацію, актуалізується спектром як соціальних, так і пізнавальних мотивів учіння. Вже більш чітко виражені пізнавальні мотиви, наявні нечисельні мотиви професійного спрямування. Студенти досить відповідально і старанно відносяться до навчальної діяльності, але не завжди

активні і мобілізовані під час занять. Здебільшого керуються мотивами обов'язку, необхідності виконувати нормативні вимоги для отримання диплому, характеризуються ситуативним бажанням займатися різними видами вокального виконавства, намагаються уникнути участі у концертах та вокальних конкурсах. Спостерігається недостатня вмотивованість студентів до майбутнього фаху, ототожнення свого «Я» з майбутнім фахом вокаліста-артиста слабо виражене. Прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії слабке. Під час виконання вокальних зразків технічне превалює над художньо-образним, емоційним, артистичним; успішність виступів на екзаменах і конкурсах перемінна, не стабільна. Переважає репродуктивна діяльність. Студенти-вокалісти доволі активні у спілкуванні з одногрупниками і викладачами, проявляють здатність до співробітництва, але не прагнуть зайняти лідерські позиції.

Отже, мотиваційна сфера учіння майбутніх співаків більш розгорнута і наповнена, у її номенклатурі наявні як пізнавальні, професійно спрямовані, так і соціальні мотиви. Вони більш усвідомлені і стійкі, переважає позитивна мотивація.

Високий рівень (35%). Мотиваційна сфера на даному рівні характеризується домінуванням пізнавальних і професійних мотивів, глибоким усвідомленням практично-професійної значущості обраного фаху співака-артиста.

Наявне позитивне ставлення студентів до навчання, що виражається активним, відповідальним, цілеспрямованим характером набуття сукупності фахових теоретико-практичних відомостей; захопленою роботою над вокальними зразками. Студенти виявляють ярко виражений інтерес до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу та інтерес до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва.

Цей рівень характеризує групу студентів-вокалістів, що відзначаються яскравим емоційним відгуком на музичне мистецтво, чітко вираженим інтересом займатися різними видами вокального виконавства – сольним,

ансамблевим та колективним; непереборним прагненням самовираження у концертах, фестивалях та вокальних конкурсах; прагненням самоствердження та саморозвитку у обраній професії. Виконання вокальних творів емоційне, артистичне, технічно досконале, художньо виважене і сценічно стабільне, яскраво проявляється прояв задоволення, насолоди і радості від самовираження. Здатні до творчої діяльності.

Студенти-вокалісти активні у спілкуванні з одногрупниками і викладачами, проявляють здатність до співробітництва, прагнуть зайняти лідерські позиції.

Отже, мотиваційна сфера учіння майбутніх співаків розгорнута і наповнена, у її номенклатурі наявні всі види мотивів, з переважанням пізнавальних. Мотиви учбової діяльності студентів-вокалістів характеризуються стійкістю, модальністю, глибиною, позитивною емоційною забарвленістю та дієвістю.

Діагностичне вимірювання рівнів сформованості мотивації учіння майбутніх співаків проводилося у Сумському навчально-науковому інституті культури і мистецтв на заняттях з фаху (спів), постановки голосу, камерного солоспіву, вокального ансамблю, хорового класу, під час проходження виробничої педагогічної практики; під час екзаменів, заліків та концертних виступів.

Була розроблена методика діагностики, яка включала методи опитування, бесіди, прямого й опосередкованого спостереження, анкетування, експертної оцінки та прийом «незакінчені речення».

Констатувальний експеримент передбачав виявлення відношення професорсько-викладацького складу та концертмейстерів кафедри хорового диригування, вокалу та методики музичного навчання щодо проблеми необхідності формування мотивації учіння майбутніх співаків. Було проведено *анкетування*.

Анкета для викладачів вокалу та концертмейстерів

Шановні колеги! Будь ласка, надайте відповідь на такі запитання.

1. Чи вважаєте Ви необхідним формування мотивації учіння майбутніх співаків?

2. Які чинники впливають на підсилення інтересу студентів до занять вокальним мистецтвом та майбутньої професії?

Дякуємо за ваші відповіді

Ваше прізвище

Посада

Анкетування показало позитивний результат. Усі з опитаних підтвердили значущість і необхідність умотивованості вокального навчання студентів. На їх думку, мотивація учіння відіграє важливу роль у професійному самовизначенні особистості, активізує пізнавальні і соціальні інтенції студентів-вокалістів, пробуджує бажання до пізнавальної діяльності, підсилює бажання досягнення акме-рівня вокально-виконавської творчості, забезпечує усвідомлення соціальної значущості і цінності професії артиста-вокаліста як транслятора цінностей вокальної культури.

Таким чином, за допомогою презентованого вище опитування було з'ясовано, що проблема вмотивованості навчальної діяльності є значущою для майбутніх співаків-артистів.

З метою виявлення міри прояву соціальних та пізнавальних (у тому числі і професійних) мотивів учіння майбутніх співаків ми застосовували методи анкетування та спостереження.

Анкета для майбутніх співаків по виявленню міри прояву соціальних і пізнавальних мотивів учіння

В анкеті студентам пропонувалось обрати певний варіант відповіді (відповідей) на таке запитання: чому Ви пов'язали свій професійний вибір з музичним фахом, зокрема обрали спеціальність вокаліст-артист, викладач вокалу?

1. Тому, що музика викликає у мене емоції захоплення і здивування.

2. Тому, що не уявляю своє життя без занять музичним мистецтвом, зокрема співом.

3. Тому, що процес виконання вокальних зразків дає відчуття задоволення, дозволяє переживати стани естетичного катарсису.

4. Тому, що є непереборне прагнення удосконалити наявні співацькі виконавські здатності, бути здатним виконувати широку палітру вокальних зразків.

5. Тому, що відчуваю вроджений хист до співацько-виконавської публічності.

6. Тому, що хочу отримати вищу освіту.

7. Тому, що хочу бути у студентському середовищі.

8. Тому, що хочу продовжити сімейну традицію.

9. Тому, що мене примусили рідні.

10. Тому, що подобається творча атмосфера спілкування в мистецьких колах.

Власний варіант відповіді – _____

Значна кількість студентів обрали відповіді на запитання, що відзеркалюють прояв соціальних мотивів (№ 6-10), менша кількість – обрали пізнавальні мотиви (№ 1-5). Поряд із тим, надали свої варіанти відповідей: обрала дану спеціальність, тому що з дитинства співаю і нічим більше не хочу займатися; маю велике бажання наслідувати відомих співаків, виступати на провідних концертних сценах; подобається виступати на публіці, відчувати захоплення і емоційний відгук слухачів; відчуваю фізіологічне задоволення від процесу співу, навчаюсь тому, що хочу набути стабільну професію; вчуся тому, що прагну отримати роботу за кордоном; обрала даний вищий заклад тому, що легше скласти вступні іспити; щоб отримати старт у житті.

За допомогою цієї анкети ми оцінювали змістовну сторону мотивації учіння майбутніх співаків, зокрема виявляли ієрархію мотивів. Нами було з'ясовано, що провідне місце серед діагностованих мотивів учіння належить соціальним мотивам, перевагу їм віддають 57, 3% респондентів. Пізнавальні

мотиви менш виражені, дієвість їх знижена, перевагу їм віддають 42,7% досліджуваних.

За допомогою методу *спостереження* ми оцінювали динамічну сторону мотивації учіння студентів-вокалістів, зокрема: ставлення до навчальної діяльності (позитивне чи негативне), силу мотивації, її стійкість, характер виникнення мотивів та прояви емоційності. Спостереження здійснювалось під час індивідуальних та групових занять, заліків, екзаменів та концертних виступів різного рівня.

Результати спостереження надали можливість констатувати, що не всі студенти активні, дисципліновані, зібрані, ініціативні під час занять. У значній кількості студентів слабо виражена здатність до цілепокладання, здатність вчитися виражена не в повній мірі; спостерігаються як позитивні, так і негативні емоції під час навчального процесу; ситуативно проявляються мотиви професійного спрямування, тобто особистісні спонуки до опанування фахом співака-артиста виявляються не в повній мірі.

За допомогою метода *бесіди* ми з'ясували прояв емоційно-захопленого ставлення студентів до музичного мистецтва загалом і до вокального зокрема. Питання стосувалися того, як часто майбутні співаки відвідують профільні концерти у філармонії, театрах, інших установах міста і області; чи слухають якісні записи концертів відомих академічних співаків світового рівня минулого та сучасності; чи обізнані у вокальному репертуарі, вивчають тільки ті твори, які запропонував викладач.

Отримані відповіді уможливили зробити такі висновки: більша частина майбутніх співаків не здатна до саморозвитку і самостійної пошукової роботи з репертуаром, концерти відвідують не активно, слухацький досвід обмежений. Але відчують значний потяг до музичного мистецтва, захоплюються цим видом художньої творчості. Отже, мотивація учіння майбутніх співаків розвинута недостатньо.

Для діагностики міри прояву пізнавальних мотивів учіння, а саме для виявлення інтересу до процесу навчання вокальному мистецтву та

зацікавленості різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним) ми використовували прийом «незакінчені речення».

Студент-вокаліст повинен був письмово закінчити такі речення:

- я обрав спеціальність артист-вокаліст тому, що
- у процесі навчання я відвідую всі (вибірково) заняття фахового спрямування, такі як:.....
- я віддаю перевагу нескладним (складним) вокальним творам.....
- я надаю перевагу таким видам вокального виконавства:.....
- самостійній роботі по вивченню співацького репертуару я віддаю багато (мало) часу тому, що.....
- завдання з дисциплін циклу вокальної підготовки я виконую ретельно тому, що.....

Відповіді студентів засвідчили перевагу соціальних мотивів навчання, натомість компонентний склад пізнавальних і професійних мотивів був збіднений.

Також дослідження ступеню сформованості у студентів-вокалістів соціальних і пізнавальних мотивів здійснювалося за допомогою методу *експертної оцінки*. Спостереження проводилось на заняттях з предметів вокальної підготовки, під час виступів на заліках, екзаменах, концертах, фестивалях і конкурсах.

У ролі експертів виступали викладачі вокальних дисциплін та концертмейстери. Вони оцінювали студентів за спеціально розробленою шкалою, згідно з якою високий ступінь сформованості кожного показника оцінювався в 3 бали, середній – 2 бали, низький – 0-1 бал.

Шкала визначення ступеню сформованості показників критерію
міра прояву соціальних мотивів учіння майбутніх співаків

(прізвище, ім'я та по-батькові студента)

№	Назва показників	Ступені сформованості показників		
		Високий (показник сформований у великій мірі)	Середній (показник сформований у достатній мірі)	Низький (показник майже не сформований)
		3 бали	2 бали	0-1 бал
1	Наявність бажання отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання			
2	Наявність бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності			
3	Вираженість прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі			

4	Наявність прагнення активної взаємодії та співробітництва під час навчання у виші			
5	Наявність бажання продовжити сімейну традицію			
6	Стійкість прагнення уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння			
	Загальна сума балів			

 (Дата)

 (прізвище, ім'я та по-батькові спостерігача)

Дана шкала доповнювалася переліком основних характеристик щодо різних ступенів сформованості показників означеного критерію.

Таблиця 2.3

Основні характеристики ступенів сформованості показників критерію міра прояву соціальних мотивів учіння майбутніх співаків

Назва показників	Основні характеристики ступенів сформованості показників		
	Високий ступінь	Середній ступінь	Низький ступінь
Наявність бажання отримати	Усвідомлене бажання	Розмите бажання отримати	Байдужість до оцінок,

Продовження таблиці 2.3

схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання	отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання	схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання	винагороди та визнання
Наявність бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності	Непереборне прагнення брати участь у концертно-просвітницькій діяльності	Намагаються уникнути участі у концертно-просвітницькій діяльності	Не виявляють бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності
Вираженість прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі	Студенти прагнуть зайняти лідерські позиції	Бажання зайняти лідерські позиції ситуативне	Студенти байдужі до домінування в колективі
Наявність прагнення активної взаємодії та співробітництва під час навчання у виші	Студенти-вокалісти активні у спілкуванні з одногрупниками і викладачами, проявляють здатність до співробітництва	Студенти-вокалісти доволі активні у спілкуванні з одногрупниками і викладачами, проявляють здатність до співробітництва	Пасивні й малоактивні під час занять, виконують тільки нормативні вимоги учіння

Стійкість прагнення уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння	Студенти виявляють стійкість прагнення уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння	Ситуативне прагнення уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння	Студенти байдужі до санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння
---	---	--	---

Шкалу визначення ступеню сформованості показників критерію міра прояву пізнавальних мотивів учіння майбутніх співаків подано у Додатку А, а перелік основних характеристик щодо різних ступенів сформованості показників означеного критерію розміщено у Додатку Б.

Згідно з аналізом результатів даного вимірювання переважна частина студентів отримали середні та низькі оцінки. Тож, можна зауважити, що рівень сформованості критеріїв: міра прояву соціальних мотивів учіння майбутніх співаків та міра прояву пізнавальних мотивів учіння майбутніх співаків недостатній та потребує вправління.

Отже, надалі наукове дослідження спрямовується на висвітлення методичного інструментарію формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки.

2.2. Методичний інструментарій (методи та прийоми) формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки

Реалізація останнього етапу нашого дослідження, зокрема здійснення практичної роботи по формуванню соціальних і пізнавальних мотивів учіння

майбутніх співаків під час фахової підготовки, вимагає визначення доцільного методичного інструментарію. У контексті нашого дослідження визначаємо методичний інструментарій як сукупність доцільних методів, прийомів, вправ, завдань, які дадуть необхідний очікуваний результат.

Отже, одним із дієвих засобів формування досліджуваного феномену виявився *метод концертного самовираження студентів-вокалістів*. Як відомо, специфіка фахової підготовки майбутніх співаків неможлива без оприлюднення їх виконавських здобутків. Сама професія артиста-вокаліста спонукає студентів до активної концертної діяльності. Тому доволі часто майбутні співаки залучалися до участі у концертах різного рівня (обласних, міських, університетських тощо), у фестивалях і конкурсах вокальної майстерності. Хвилююча атмосфера публічних виступів сприяє загостренню почуттів і емоцій студентів, мобілізації їх психічно-вольових станів, є лакмусом перевірки виконавської майстерності та сценічної надійності. Стимулюючий ефект прилюдних виступів виражався у зміцненні спектру професійних мотивів. Вдалі виступи слугували поповненню скарбниці позитивного співацького досвіду, зміцненню стану впевненості у себе, посилювали бажання подальшого удосконалення професійних здатностей, цементували прагнення самоствердження у обраній професії. Отриманий ефект підсилювався схваленням, високою оцінкою досягнень студентів з боку педагогів, однокурсників та глядачів.

Поряд з цим, у разі невдалих виступів, вагомого значення мав стиль оцінювання виконавських здобутків студентів. Зауваження необхідно робити в тактовній, доброзичливій формі, без образ; визначати міру успіху чи невдачі порівняно з попередніми вокально-виконавськими результатами тієї ж особи. А для підсилення амбіцій учнів-вокалістів доцільно порівнювати міру їх досягнень між собою, створюючи атмосферу змагання. У такому випадку актуалізувались соціальні мотиви лідерства, превалювання у професії.

Не менш корисним засобом зміцнення мотивації студентів до вокального навчання був *метод колективного аналізу відеозаписів*. Він запроваджувався як

на групових, практичних заняттях з предмету «Виконавська інтерпретація», так і на індивідуальних заняттях з фаху, постановки голосу та камерного солоспіву. Завдання ставилось таке – прослухати і здійснити колективне обговорення результатів прилюдного виступу кожного із присутніх студентів.

Зазвичай студенти опинялись у ситуації інтелектуального утруднення: не могли у повній мірі здійснити діагностику похибок свого виконання, пояснити причини неякісного виступу. У них був збіднений словниковий запас, спостерігався брак професійної термінології. Їм складно було визначати ступінь стилевідповідності та жанрової адекватності особистого варіанту озвучування вокального зразка.

Таким чином, даний метод допомагав студентам почути себе ніби «зі сторони», скласти реальне уявлення про рівень своїх теоретичних і практичних похибок. У цьому випадку здійснювалось усвідомлення потреби у подальшому професійному зростанні, більш наполегливій навчальній праці.

Як відомо, для стимуляції мотиваційної сфери тих, хто навчається, ефективним є урізноманітнення форм організації навчальної роботи. З-поміж засобів традиційного навчання, яке актуалізується особистою присутністю студентів на індивідуальних та групових заняттях, вагомим значення в сучасних умовах карантинного режиму отримують заняття в режимі он-лайн. У контексті заявленого, ефективним виявився *метод он-лайн стимуляції навчальних досягнень*.

Модель он-лайн проведення занять є різновидом організаційно-технологічних моделей інтерактивної освіти. Головними технічними засобами здійснення зазначеного різновиду занять виступають аудіо пристрої, зокрема: комп'ютер, телефон і відео. Утілюючи завдання формування у майбутніх співаків знань та практичних навичок на заняттях з фаху, постановки голосу, камерного солоспіву та ін., ми використовували різні цифрові інструменти, зокрема: платформи Zoom, Skype, Viber та Moodle. Форми занять запроваджувались різні, зокрема такі:

- індивідуальні заняття з запровадженням елементів групового навчання (до уроку долучалися інші студенти класу для обговорення актуальних вокально-виконавських проблем, демонстрування власного виконавського варіанту втілення вокального зразка);

- практичні заняття, змістом яких було залучення студентів до он-лайн майстер-класів відомих педагогів-вокалістів світового рівня та педагогів вокалу свого міста та своєї кафедри;

- семінарські заняття у формі дискусій на форумах з приводу аналізу похибок концертно-вокального виконавства;

- групові відеоуроки ознайомлення з записами виступів колег по «цеху» на фестивалях і конкурсах;

- групові заняття у формі обговорення актуальних проблем сучасної наукової думки з приводу розвитку вокального мистецтва.

Отже, зазначені форми навчальної діяльності уможлилювали цікавий і незвичний виклад нового матеріалу та його закріплення, висвітлення нових фактів та нового музичного матеріалу, збагачення слухацького «багажу» студентів прослуховуванням вокальних зразків у виконанні відомих співаків, збагачення методичного «багажу», моделювання різноманітних виконавських версій музичних вокальних зразків, самостійний пошук нового естетично вартісного актуального вокального репертуару. Все це підсилювало інтерес студентів-вокалістів до самого процесу опанування фахом.

Також актуальним і значущим мотиваційним фактором виявився *метод стимулювання інтересу до вокальної діяльності шляхом застосування факторів здивування* [42].

У процесі навчальної діяльності перед студентами ставляться певні навчальні завдання, їхнє ефективне виконання залежить від особистого інтересу студентів до навчання, що є вельми важливим фактором, оскільки ефективність підготовки до майбутньої професійної діяльності вимагає узгодженості із позитивним ставленням до самої підготовки. На цьому шляху актуальним є звернення до індивідуальності студентів, а точніше до сприйняття студентами

своєї індивідуальності, що дає можливість застосовувати фактори здивування.

Цікавим є те, що І. Кант визначав здивування як почуття, що виникає при зустрічі з чимось несподіваним. При цьому в розвитку емоції здивування він визначив дві стадії: спочатку воно затримує розвиток думки і внаслідок цього буває неприємним, а потім сприяє виплеску думок і несподіваних уявлень і тому стає приємним, тобто приносить задоволення [43].

Отже, емоція здивування презентує свідомості ще неусвідомлену суперечність між старим і новим і на цій основі дає можливість індивіду усвідомити незвичність ситуації, примушує уважно її проаналізувати. Саме тому, на шляху розвитку співацької функції голосу студентів, емоції подиву і здивування мають неабияке значення. За умови високого рівня професійної майстерності викладача вокалу на заняттях, особливо на початкових етапах, мають використовуватися прийоми, спрямовані на надання студентові почуття задоволення від процесу співу, сутність якого відбивається в розкритті перед студентом його співацьких здібностей і можливостей. Результати опрацювання голосу дивують майбутніх спеціалістів, бо вони не очікують від себе такого звучання, такої реакції оточуючих на свій спів. Це підтримує у них бажання і зацікавленість, а згодом перетворюється на потребу у співі, на так званий «співацький голод», а також спонукає до аналізу своєї співацької природи, себе як співака, а згодом і як професіонала, оскільки ситуація здивування стимулює інтелект та вимагає наполегливості у досягненні досконалості у власному співацькому звучанні, що підтверджується словами Платона, за визначенням якого здивування породжує цікавість та інтерес.

Для зміцнення і збільшення питомої ваги пізнавальних і професійних мотивів у мотиваційній системі учіння майбутніх співаків застосовувався *метод проблемної лекції*. Зазначений метод застосовувався під час опрацювання теми «Виконавська реалізація вокального зразка – важливий етап здійснення інтерпретації» на заняттях курсу «Виконавська інтерпретація». На занятті пропонувалися проблемні запитання щодо сутності понять «інтерпретація», «етапи інтерпретаційного процесу», «засоби виконавської

виразності», «різновиди засобів виконавської виразності», «основні прийоми академічного співу».

Для ефективного проведення заняття необхідним було дотримання такого алгоритму:

- вступна бесіда, спрямована на підготовку до сприймання проблеми;
- створення проблемної ситуації (особливий виклад актуального матеріалу, постановка «такого практичного або теоретичного завдання, виконання якого вимагає відкриття нових знань і оволодіння новими вміннями» [44];
- вирішування проблеми (висування гіпотез, самостійний пошук шляхів вирішення проблеми, оперування наявними знаннями і пошук нових, перевірка істинності отриманих результатів);
- формулювання висновків [там само].

На початку лекції для стимуляції пізнавальних і професійних інтересів майбутніх співаків були запропоновані такі питання: чи існує єдина абсолютно вірна виконавська інтерпретаційна версія?, які різновиди інтерпретації вам відомі?, чи існують специфічно-вокальні засоби виконавської виразності?, що необхідно знати вокалісту для успішного здійснення інтерпретаційної діяльності?, які практичні здатності співака забезпечують успіх його концертної роботи?, що таке стилевідповідна інтерпретація?

У ході узагальнення опрацьованого матеріалу студентів спонукали до вироблення самостійних висновків щодо поставлених на початку заняття проблемних питань.

З метою закріплення матеріалу студентам надавався перелік теоретичних питань для самоконтролю:

- як ви можете визначити зміст поняття «інтерпретація»?
- як ви можете визначити зміст поняття «виконавська інтерпретація»?
- з яких етапів складається процес виконавської інтерпретації у галузі сольного музикування?
- чи існують ансамблеві форми вокального виконавства?

- які засоби виконавської виразності вам відомі?
- які різновиди засобів виконавської виразності притаманні вокальному виконавству?
- які основні прийоми академічного співу вам відомі?
- що означає стильова відповідність інтерпретаційної версії?

Для стимулювання мотиваційної сфери майбутніх співаків, зокрема мотиву усвідомлення практично-професійної значущості отримуваних знань і практичних навичок, актуальним було створення проблемної ситуації, зокрема запровадження *методу текстових похибок*. В межах виконання самостійної роботи під час проходження виробничої (виконавської) практики за фахом, студентам пропонувалось розкодувати літературно-нотний текст нескладних вокальних творів для шкільної аудиторії (наприклад, «Зацвіла в долині червона калина» Б. Фільц, «Пісня про Дніпро» П. Майбороди, «Травневий дощ» І. Лученка, «Мамо, вишня зацвіла» А. Житкевича та ін.).

Особливістю даного завдання було те, що текст вокальних творів було «обілено», він подавався без назви, без виконавських вказівок, не зазначалися автори музичного і літературного текстів. Під час виконання завдання студенти зазнавали значних труднощів створення особистого інтерпретаційного варіанту виконавського втілення заданого вокального твору. Їм складно було здійснити переведення засобів фіксації музичного змісту у засоби виконавського втілення, визначити характер і настрої вокального зразка, визначитися з композиційно-драматургічною програмою твору. Отже, дана проблемна ситуація актуалізувала пізнавальну потребу студентів в осягненні і засвоєнні необхідних фахових знань.

Доцільними і корисними були також засоби стимулювання мотиву задоволення від самовираження у процесі співу. Стан задоволення під час співу, на думку науковців, [22] виникає завдяки досягненню максимуму зручностей в голосовому апараті. Для цього необхідним є формування голосотворчої системи, а саме – дихання і резонування при співі. Тому

наводимо приклади вправ на удосконалення співацького дихання і користування резонаторною системою.

Так дієвою є *вправа на розвиток співацького дихання «Насос»* («накачування шини»). Хід виконання вправи такий.

Початкове положення: встати прямо, руки опущені. Злегка слід нахилитися вниз, до підлоги: спина кругла, голова опущена. Робиться короткий «галасливий» вдих у кінцевій точці поклону.

Злегка слід піднятися але не випрямитися повністю – у цей момент абсолютно пасивно йде видих через ніс або через рот.

Знову слід нахилитися і одночасно з поклоном зробити короткий «галасливий» вдих. Потім злегка випрямитися, пасивно випускаючи повітря через ніс або через рот.

Слід зробити підряд 8 таких «поклонів-вдихів», після чого відпочити 3-5 секунд – і знову повторити цю вправу 8 разів. Робити її легко, без зайвих зусиль і напруги в попереку.

Для удосконалення здатності використовувати резонатори голосу корисними є такі *вправи*:

Вправа 1. Зі звуком «шити», який вимовляється на активному видиху, рукою слід імітувати рух косаря (4-8 разів). Дана вправа націлена на активізацію роботи дихальних м'язів (діафрагми).

Вправа 2. На довгому видиху імітуємо роботу двигуна машини. Змагаємося, у кого довше може працювати двигун. Ця вправа тренує здатність економно витратити дихання. Здійснюється імітація звуку «Р» вібрацією губ. Звертається увага на те, щоб імітувалась комбінація приголосних «ДБР», тобто дзвінких, а не глухих «ТТР». Образно можна запропонувати метафору – гру в поїздку на автомобілі зі зміною напрямку руху, підйомом в гору, спуском і т.д. Такі завдання спонукають до зміни висоти і сили тону на вібрації губ.

Вправа 3. Зображуємо «змію кобру»: рука зігнута в ліктьовому суглобі, тримається паралельно підлозі. «Кобра» піднімається и шипить – «ш-ш-ш». Уявляємо, що кисть руки – це голова кобри. Спочатку пальці зімкнуті в кулак,

потім на звук пошепки «а-а-а», пальці розсуваються, імітуючи розкриття «капюшона» кобри. Звук «Ш» винен плавно переходити у звук «А» але пошепки.

Вправа 4. «Коники скачуть по колу і цокають» – губи ставляться в позицію «О», потім на різні голосні: «Е», «У», «А».

У процесі вироблення найбільш зручних і правильних форм звучання голосу і педагог, і студент звертають увагу на ту якість, яка в співочому побуті відома під назвою «заокругленості».

Для стимулювання мотиву задоволення від самовираження у процесі співу студентам також пропонувалось виконувати вокальні вправи підвищеної складності. Завдання ставились такі: при злагодженій роботі голосового апарату відчувати радість, задоволення, уникати скутості м'язів.

Вправа на спів широкого арпеджіо зверху активізує налаштування апарату, м'якого піднебіння для переходу к верхнім тонам.

Вправу співати на голосну А, округленої на верхньому тоні.

Арпеджіо зі зливанням верхнього тону. Співати дуже повільно.

Вправа для збереження висоти звучання протяжного тону. Темп повільний.

Вправа для вироблення рівності звучання на великих інтервалах. При низхідному русі підстроювати звучання гам до позиції верхнього тону

Вправа для розвитку віртуозності голосу. Необхідно співати на одному диханні, починати на допоміжну голосну у швидкому темпі.

Вправа для виконання мордентів, групетто та інших прикрас.

Вправи на виконання форшлагів, арпеджіо необхідно співати на легато, починаючи з допоміжної гласної або ж з А, з приголосної М, Д.

Відпрацьовуючи зазначені елементи вокальної техніки, слід дотримуватися принципу гедоністичного задоволення від співу.

Задля становлення позитивної мотивації досягнення акме-рівня учіння майбутніх співаків, зміцнення наявних мотивів і виникнення нових актуальних, глибшого усвідомлення практично-професійної значущості масиву учбового матеріалу застосовувався *метод мотиваційного рефлексування* (модифікований метод М. Жижині) [34, с. 42-43].

Відомо, що рефлексія (від лат. reflexio - обернення назад) – це «самосвідомість і самопізнання, співвідносність елементів мислення і дійсності» [45, с. 547], звернення людиною свого «Я» на свою поведінку, почуття, стани, отримані знання і мотиви. Так і процес учіння майбутніх співаків повинен супроводжуватись самоаналізом свого «Я» як суб'єкта навчального процесу у відповідному вузі, осмисленням свого місця та ступеню особистої результативності у багатовекторному процесі набуття вокально-професійних здатностей. У контексті сказаного доцільним було опрацювання і осмислення студентами ряду тем, які стимулювали їх мотиваційну сферу. Наводимо приклади деяких з них.

- Чому я вирішив обрати професію співака-артиста?
- Мій перший успіх на концертній сцені.
- Музика у житті мого близького оточення.
- Мої найбільш яскраві і вдалі концертні виступи.
- Вокально-виконавські успіхи моїх друзів і однокурсників.
- Мій улюблений співак академічного вокального жанру.
- Моя кар'єра вокаліста-артиста.
- Мій невдалий виступ і подальший успіх.
- Мої найближчі і довгострокові цілі професійного становлення.

Розгляд студентами зазначених тем допомагав усвідомити різні особисті установки і внутрішні стани: спонуки початку музичних занять, приємні спогади успіхів концертних виступів, почуття відповідальності і обов'язку перед рідними, невдачі і розчарування хибного співацького досвіду з подальшим подоланням своїх страхів і невпевненості, причини невідповідального відношення до занять, швидкість руху до професійних звершень тощо.

Отже, вищенаведені методи, прийоми, вправи та завдання сприяли становленню мотиваційної сфери майбутніх співаків, зокрема пізнавальних, соціальних та професійних мотивів їх учіння.

Висновки до розділу 2

Визначено критерії, показники та рівні сформованості мотивації учіння майбутніх співаків, а саме: *міра прояву соціальних мотивів учіння майбутніх співаків* (наявність бажання отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання; наявність бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності; вираженість прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі; наявність прагнення активної взаємодії та співробітництва під час навчання у виші; наявність бажання продовжити сімейну традицію; стійкість прагнення уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння), *міра прояву пізнавальних мотивів учіння майбутніх співаків* (наявність емоційно-захопленого ставлення до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема; стійкість інтересу до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу; стійкість інтересу до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва; наявність прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії; високий рівень усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху; прояв задоволення від самовираження у процесі співу; наявність зацікавленості різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним); наявність бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу).

У процесі діагностики виявлено, що більшість студентів-вокалістів має середній рівень сформованості мотивації учіння, що актуалізувало необхідність розробки відповідного методичного інструментарію.

Розроблено методичний інструментарій формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки. Зокрема, конкретизовано комплекс доцільних *методів та прийомів* формування досліджуваного феномену, з-поміж яких виділяємо: *метод концертного самовираження студентів-вокалістів, метод колективного аналізу відеозаписів, метод стимулювання інтересу до вокальної діяльності шляхом застосування факторів здивування, метод он-лайн стимуляції навчальних досягнень, метод*

проблемної лекції, метод текстових похибок, метод мотиваційного рефлексування, дихальні і вокальні вправи.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі представлено результати теоретичного узагальнення та практичного вирішення проблеми формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки.

Проведене дослідження дало можливість зробити висновки відповідно до поставлених і розв'язаних завдань.

1. Теоретичне узагальнення літературних першоджерел з питань досліджуваної проблеми надало можливість обрати робочі визначення мотиву, мотивації, учіння, мотивації учіння, мотивації учіння майбутніх співаків, які містять характеристики, що резонують з науковим базисом.

Поняття *мотив* ми розуміємо як внутрішнє суб'єктивне спонукання особистості до активності, тобто здійснення діяльності, пов'язаної із задоволенням конкретних потреб; а *мотивацію* – як складну систему спонукань, що обумовлюють спрямування активності особистості до здійснення конкретних різновидів діяльності. *Учіння* визначається нами як система цілеспрямованих пізнавальних дій учня (студента), направлених на отримання, переробку та збереження нового досвіду; а *мотивація учіння* – як складна система спонукань, що обумовлюють спрямування активності учня (студента) на отримання, переробку та збереження нового досвіду

Вищезазначене дало підстави визначити *мотивацію учіння майбутніх співаків* як складну систему спонукань, що обумовлюють спрямування активності студентів на отримання, переробку та збереження досвіду музичної співацької діяльності (сукупності спеціалізованих знань, умінь, навичок, емоційних вражень та ціннісних уподобань) та вирізнити такі складові її структури: *соціальні мотиви* (бажання отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання (стипендія, грамота, відзнака, позитивний відзив в офіційних соціальних мережах тощо); бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності; прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі; прагнення активної взаємодії та

співробітництва під час навчання у виші; бажання продовжити сімейну традицію; бажання уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння) та *пізнавальні мотиви* (любов до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема; інтерес до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу; інтерес до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва; прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії; усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху; задоволення від самовираження у процесі співу; зацікавленість різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним); бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу.

2. Вивчення педагогічного досвіду дозволило виявити особливості формування мотивації учіння майбутніх співаків, які полягають у:

- забезпеченні усвідомлення близьких (відзнака, схвалення тощо) і довгострокових професійних цілей занять вокалом; теоретичної і практично-прикладної значущості масиву отримуваних знань;
- стимулюванні мотивів професійного спрямування;
- створенні атмосфери емоційно-естетичного та гедоністичного модуса на заняттях співом;
- досягненні щирих емпатичних відносин між педагогом вокалу і студентом;
- стимулюванні образно-асоціативного досвіду студентів-співаків, впливу на їх емоційно-чуттєву сферу під час опрацювання музичних зразків;
- добору цікавого, емоційно привабливого, суголосного естетичним уподобанням майбутнього співака концертного репертуару;
- здійсненні корекції хибних мотиваційних установок;
- збереженні оптимального рівня інтенсивності мотивації занять співом в ракурсі збереження рівноваги між професійними очікуваннями і реальними фізичними, психоемоційними можливостями співака;

- формуванні системи голосоутворення з ціллю досягнення відчуття комфорту в співацькому апараті;
- впровадженні нестандартних форм оцінювання творчих здобутків співаків;
- створенні проблемних ситуацій, ситуацій успіху; ситуацій, наближених до умов майбутньої професійної діяльності;
- використанні різноманітного методичного асортименту (методів, вправ, різних видів ігор, творчих завдань, апробації на виробничій педпрактиці, професійно спрямованих наукових розробок тощо).

3. Визначено критерії, показники та рівні сформованості мотивації учіння майбутніх співаків, а саме: *міра прояву соціальних мотивів учіння майбутніх співаків* (наявність бажання отримати схвалення, винагороду за учбову діяльність та визнання; наявність бажання принести радість слухачам від особистої концертно-просвітницької діяльності; вираженість прагнення зайняти провідні позиції у взаєминах в студентському колективі; наявність прагнення активної взаємодії та співробітництва під час навчання у виші; наявність бажання продовжити сімейну традицію; стійкість прагнення уникнути санкцій за незадовільну успішність і недобросовісне учіння), *міра прояву пізнавальних мотивів учіння майбутніх співаків* (наявність емоційно-захопленого ставлення до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема; стійкість інтересу до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу; стійкість інтересу до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва; наявність прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії; високий рівень усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху; прояв задоволення від самовираження у процесі співу; наявність зацікавленості різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним); наявність бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу).

У процесі діагностики виявлено, що більшість студентів-вокалістів має середній рівень сформованості мотивації учіння, що актуалізувало необхідність розробки відповідного методичного інструментарію.

4. Розроблено методичний інструментарій формування мотивації учіння майбутніх співаків у процесі фахової підготовки. Зокрема, конкретизовано комплекс доцільних *методів та прийомів* формування досліджуваного феномену, з-поміж яких виділяємо: *метод концертного самовираження студентів-вокалістів, метод колективного аналізу відеозаписів, метод стимулювання інтересу до вокальної діяльності шляхом застосування факторів здивування, метод он-лайн стимуляції навчальних досягнень, метод проблемної лекції, метод текстових похибок, метод мотиваційного рефлексування, дихальні і вокальні вправи.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Климчук В. О. Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 290 с.
2. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М. : Педагогика, 1976. 416 с.
3. Крутецкий В. А. Психология : Учеб. для учащихся пед. училищ. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Просвещение, 1986. 336 с.
4. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М. : Наука, 1984. 443 с.
5. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.
6. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : Навч. посіб. 3-тє вид., випр. К. : Вища шк., 2004. 487 с.
7. Кормишев М. В. Методологічні та теоретичні засади проблеми мотивації учіння молодших школярів / Збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ т. XII ч. 6 с. 155 – 162.
8. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
9. Академічний тлумачний словник. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/motyvacija>
10. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. Либідь, 1997. 374 с.
11. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ: Каравела, 2012. 328 с.
12. Максимюк С. П. Педагогіка : Навчальний посібник. К. : Кондор, 2005. 667 с.

13. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

14. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: под редакцией Д. И. Фельдштейна. М. : Изд-во «Ин-т практ. психол.», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. 352 с.

15. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте [Текст] : пособие для учителя. М. : Просвещение, 1983. 96 с.

16. Додонов Б. И. Эмоция как ценность. М. : Политиздат, 1978. 270 с.

17. Навчальний процес у вищій педагогічній школі : Навчальний посібник / За заг. ред. академіка О. Г. Мороза. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. 337 с.

18. Кусакина С. Н. Мотивация поступления в вуз у старшеклассников и студентов // Психологическая наука и образование. 2008. №1. С. 58-67.

19. Освітньо-професійна програма «Музичне мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 025 Музичне мистецтво галузі знань 02 Культура і мистецтво / розробники – О. Устименко-Косоріч, О. Єременко, І. Заболотний. Суми, 2020. 15 с. Режим доступу : https://art.sspu.edu.ua/images/2020/02/opp_025_muzmist_bakalavr_50f45.pdf.

20. Освітньо-професійна програма «Музичне мистецтво» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 025 Музичне мистецтво галузі знань 02 Культура і мистецтво / розробники – О. Устименко-Косоріч, О. Єременко, І. Заболотний. Суми, 2020. 14 с. Режим доступу: <https://art.sspu.edu.ua/media/attachments/2020/09/18/opp025muz.mistetctvo2020.pdf>.

21. Афанасенкова Е. Л. Мотивы обучения и их изменение в процессе обучения студентов вуза : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. М., 2005. 23 с.

22. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : Підручник. К.: ЗАТ «Віпол», 2007. 174 с.

23. Ван Цзяньшу. Формування вокально-виконавської культури майбутніх учителів музики у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ...канд. пед. наук. К., 2013. 24 с.

24. Чжу Цзюньцяо. Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 2016. 24 с.

25. Ян Сяохан. Методика формування пропедевтичної компетентності магістрантів музичного мистецтва в процесі підготовки до викладання вокалу : автореф. дис. ...канд. пед. наук. Суми, 2020. 20 с.

26. Цзінь Нань. Методичні засади вокального навчання студентів КНР у системі музично-педагогічної освіти України : автореф. дис. ...канд. пед. наук. К, 2009. 23 с.

27. Лю Веньцзун. Формування вокально-педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики на основі традицій Китаю та України : автореф. дис. ...канд. пед. наук. К, 2016. 23 с.

28. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность. М.: Политиздат, 1975. 130 с. Режим доступа: <https://www.marxists.org/russkij/leontiev/1975/deyatelnost/deyatelnost-soznyanie-lichnost.pdf>.

29. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. Кн. для учителя. Просвещение, 1990. 192 с.

30. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. Х.: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.

31. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход. М. : Высшая школа, 1991. 206 с

32. Педагогическая психология. Контекстное обучение. Режим доступа: https://studme.org/145896/psihologiya/kontekstnoe_obuchenie.

33. Вербицкий А. А. Контекстное обучение: теория и технологии // Новые методы и средства обучения, №2 (16). Педагогические технологии контекстного обучения / Под ред. А.А. Вербицкого. М. : Знание, 1994. С. 3-57.

34. Жижина М. В. Внимание музыканта-исполнителя: Монография. Саратов : Издательство Саратовского педагогического института, 2000. 104 с.

35. Падалка Г. М. Музична педагогіка: Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти. Херсон : ХДПІ, 1995. 104 с.

36. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К. : Освіта України, 2008. 274 с.

37. Василенко Л. М. Теорія і методика вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на гедоністичних засадах : автореф. дис. ... доктора пед. наук. К, 2014. 43 с.

38. Кормишев М. В. Психологічне забезпечення системи формування мотивації учіння вихованців закладів інтернатного типу // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 118-124. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/18590/1/Kormyshev.pdf>.

39. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. Режим доступу: <https://psymania.info/raznoe/307.php>.

40. Хуан Чанхао. «Методика вокального навчання майбутніх учителів музики на засадах особистісно-орієнтованого підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 2018. 21 с.

41. Ткаченко Т. В. Теоретико-методичні основи формування вокально-звукової культури майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... доктора пед. наук. К., 2010. 45 с.

42. Василенко Л. М. Гедоністичні засади вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва: теорія та методика [Текст] : монографія. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 336 с.

43. Кант И. Сочинения : [в 6 т.]. Мысль, 1964. Т. 3. 799 с.

44. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. М. : Педагогика, 1972. 240 с.

45. Філософський енциклопедичний словник / уклад. В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 744 с.

46. Шаповалова О. А. Музыкальный энциклопедический словарь. М. :

РИПОЛ КЛАССИК, 2003. 704 с.

47. Юцевич Ю. Є. Музыка : словник-довідник. Тернопіль Навчальна книга-Богдан, 2003. 352 с.

48. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування співацького голосу : навчально-методичний посібник. К. : ІЗМН, 1998.160 с.

49. Юшманов В. И. Вокальная техника и ее парадоксы. СПб. : ДЕАН, 2001. 128 с.

50. 友斌. 21世纪高校音乐教育研究 长沙. – 2004年 322页. Чжу Юнбэй.

Исследование музыкального образования в высших педагогических заведениях 21 века. Чаньша, 2004, 322 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Шкала визначення ступеню сформованості показників критерію
міра прояву пізнавальних мотивів учіння майбутніх співаків**

(прізвище, ім'я та по-батькові студента)

№	Назва показників	Ступені сформованості показників		
		Високий (показник сформовани й у великій мірі)	Середній (показник сформований у достатній мірі)	Низький (показник майже не сформований)
		3 бали	2 бали	0-1 бал
1	Наявність емоційно-захопленого ставлення до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема			
2	Стійкість інтересу до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу			
3	Стійкість інтересу до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва			
4	Наявність прагнення самоствердження та			

	саморозвитку у обраній професії			
5	Високий рівень усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху			
6	Прояв задоволення від самовираження у процесі співу			
7	Наявність зацікавленості різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним)			
8	Наявність бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу			
Загальна сума балів				

(дата)

(прізвище, ім'я та по-батькові спостерігача)

**Основні характеристики ступенів сформованості показників
критерію міра прояву пізнавальних мотивів учіння майбутніх співаків**

Назва показників	Основні характеристики ступенів сформованості показників		
	Високий ступінь	Середній ступінь	Низький ступінь
Наявність емоційно-захопленого ставлення до музичного мистецтва взагалі та вокального зокрема	Характеризуються яскравим емоційним відгуком на музичне мистецтво, захопленою роботою над вокальними зразками	Характеризуються малоемоційним відгуком на музичне мистецтво, інертною роботою над вокальними зразками	Превалює негативне, інертне ставлення до студентів до вокального навчання. Вони характеризуються емоційною байдужістю, безініціативним ставленням до процесу учіння
Стійкість інтересу до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу та до самого процесу опанування обраної професії	Студенти виявляють ярко виражений інтерес до майбутньої професії вокаліста-артиста, педагога вокалу та інтерес до самого процесу опанування обраної професії фахівця вокального мистецтва	Спостерігається недостатня вмотивованість студентів до майбутнього фаху, ототожнення свого «Я» з майбутнім фахом вокаліста-артиста слабо виражене	Спостерігається байдуже ставлення до майбутньої професії, невпевненість у своїх можливостях, відсутність усвідомлення практично-

			професійної значущості обраного фаху
Наявність прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії	Наявне прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії	Ситуативне прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії	Відсутнє прагнення самоствердження та саморозвитку у обраній професії
Високий рівень усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху	Виявляють високий рівень усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху	Посередній рівень усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху	Відсутнє усвідомлення практично-професійної значущості обраного фаху
Прояв задоволення від самовираження у процесі співу	Виконання вокальних творів емоційне, артистичне, технічно досконале, художньо виважене і сценічно стабільне, яскраво проявляється прояв задоволення, насолоди і радості від самовираження;	Під час виконання вокальних зразків технічне превалює над художньо-образним, емоційним, артистичним; успішність виступів на екзаменах і	Під час виконання відсутнє міміко-пластичне вираження, відчувається скутість співацького апарату, брак задоволення самовираження у процесі співу

	непереборне прагнення самовираження у концертах, фестивалях та вокальних конкурсах	конкурсах перемінна, не стабільна	
Наявність зацікавленості різними різновидами вокального виконавства (сольним, ансамблевим, колективним)	Студенти мають чітко виражений інтерес займатися різними видами вокального виконавства – сольним, ансамблевим та колективним	Студенти характеризують ся ситуативним бажанням займатися різними видами вокального виконавства	Не виявляють бажання займатися різними видами вокального виконавства – сольним, ансамблевим та колективним
Наявність бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу	Яскраво виражене бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу	Майже не відчувають потребу наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу	Відсутність бажання наслідувати особистості відомих співаків та видатних педагогів вокалу